

Templáři, křižáci a kacíři ve starých francouzských kronikách

**Ze starofrancouzských originálů
vybral a přeložil**

Václav Černý

**ACADEMIA
Praha 2009**

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Templáři, křižáci a kacíři ve starých francouzských kronikách /
přeložil Václav Černý. -- Praha : Academia, 2009. -- 420 s. --

(Europa ; sv. č. 22)

Přeloženo z francouzštiny

ISBN 978-80-200-1705-5 (váz.)

821.133.1 * 82-94 * 82:7.04 * 27-788.435 * 27-763-788.435-051 *
27-87-051 * (44)

- francouzská literatura -- 10.-16. stol.

- kroniky -- Francie -- 10.-16. stol.

- literární náměty

- templáři

- křižáci

- heretici

- kroniky

- antologie

821.133.1 - Francouzská literatura, francouzsky psaná [11]

Translation © Miloslava Pavlíková dědicové (Václav Černý), 1962

Preface © Martin Nejedlý, 2009

ISBN 978-80-200-1705-5

GUIBERT DE NOGENT

Rodák z okolí Beauvais na pomezí Île-de-France a Pikardie, urozeného původu, mnich Guibert stane se roku 1104 opatem v Nogentu v diecézi laonské a v této hodnosti zemře roku 1124. Jeho slušné latinské vzdělání a dobrá znalost klasických autorů mu nezabrání, aby nejevil stinné stránky svého stavu a doby: nesmírnou pověřčivost – vidí na jedné straně zázraky, na druhé pletichy démonů na každém kroku –, fanatickou a pomlouvačnou nenávist ke kacířům, nepochopení pro nové společenské vrstvy a třídy. Psal latinsky. Významnější než jeho náboženské traktáty a komentáře posvátných knih je jeho autobiografie (Vita) a zvláště dílo posledního desetiletí života, vypsání první křížové výpravy. Neúčastnil se jí sice, ale zprávy měl celkem spolehlivé, od samých účastníků tažení, a jeho příprav domácích byl ovšem svědkem očitým. Vybíráme z něho několik stránek, jež jsou právě, alespoň částečně, osobním svědectvím. Guibert je to, jenž na konci úvodu své knihy razí pro křížové výpravy a války rytířstva s islámem jméno, jež bylo přeneseno i na část starofrancouzské poezie, na epiku „chanson de geste“: gesta Dei per Francos, hrdinské činy Boží skrze Francouze.

Křížová výprava lidová

Ze všech výprav, co jich evropský středověk podnikl v průběhu staletí, je první křížová výprava (1096–1099) nejvýznamnější a nejzajímavější. Významná je svým úspěchem a výsledky, které popohnaly vývoj naší společnosti: vedla k vítězství u Nikeje, Doriley, Antiochie, končila dobytím Jeruzaléma a založením evropsko-francouzských feudálních států na půdě Sýrie a Palestiny, uvedla západní vzdělanost v živý styk a výměnu kulturních hodnot s Východem, proměnila Středozemní moře v moře evropské, přinesla množství nových myšlenek a pokrokových popudů. Zajímavá je jako obrovitý jev kolektivní psychózy: Evropa div ne celá dala se do pohybu; pravděpodobně téměř milion lidí, číslo nesmírné na tu dobu, vytrhl na cesty, jež pro jedny byly nepochybně cestami boží vůle a náboženského nadšení, pro druhé cestami neslýchaného dobrodružství, pro třetí cestami ziskné válečnické výpravy, pro ještě jiné cestami čirého šílenství. Dne 28. listopadu 1095, v poslední den koncilu ve francouzském Clermontu, papež Urban II., sám rodem Francouz, k tažení vyzval. Ve čtyřech armádách – celkem asi tři sta tisíc bojovníků, ale více než dvojnásobek toho počtu osob nevojenských, poutníků, sluhů, žen, dětí – dalo se rytířstvo na pochod 15. srpna 1096, tedy déle než za půl roku: přípravy zbrojení, organizační, politické, diplomatické, likvidace majetků trvaly dlouho, a přece trvaly méně, než měly. Ale již tři měsíce po Urbanově výzvě, skoro půl roku před tažením rytířů, vytrhla výprava zfanatizované *chudiny*: dav padesáti tisíc mužů, žen a dětí táhl beze zbraní, zásob a řádu střední a balkánskou Evropou, žil z milodarů a loupeží, šířil nadšení, děs a odpor v zemích, jimiž procházel. Sotva vkročil na asijskou půdu, Turci jej porubali a rozprodali do otroctví. A o této „výpravě“ přináší palčivé zprávy Guibert.

Jakmile byl clermontský koncil ukončen – byl držen v měsíci listopadu –, pozdvihl se okolo oktávy svátku blahoslaveného Martina veliký ruch po všech krajích Francie, a jakmile k někomu došly sluch a novina o rozkazech pronesených papežem, šel vyzvat své sousedy a své příbuzné, aby se dali na „poutí boží“: tak totiž označovali chystanou výpravu. Vznesené panstvo touha tuto cestu podniknout již zaměstnávalo a všichni rytíři hodností nižších podléhali témuž popudu. Hle však, sami chudí byli záhy rozpáleni horlivostí tak vroucí, že se nikdo z nich nezdržoval úvahou o skromnosti svých prostředků ani

zkoumáním, je-li vhodné, aby se zřekl svého domu, svých vinic nebo svých rolí, a každý měl za svou povinnost prodat svůj nejlepší majetek za cenu mnohem nižší, než kdyby byl propadl nejtvrďšímu zajetí, byl zavřen ve vězení a nucen co nejrychleji se vykoupit. V tom čase vládla všeobecná nouze, dokonce i boháčů zakoušeli veliký nedostatek zrní a někteří z nich, ačkoliv potřebovali mnoho věcí nakoupit, neměli nicméně z čeho nebo téměř z čeho tyto nákupy opatřit. Veliký počet chudších pokoušel se nalézt výživu v kořincích divokého býlí, a protože chléb byl velikou vzácností, pátrali na všech stranách po nových pokrmích, aby si vynahradili újmu chleba, kterou si ukládali. I lidé nejmocnější se viděli ohroženi bídou, na niž ze všech stran zazníval všeobecný nářek, a každý, kdo byl svědkem utrpení drobného lidu krajním nedostatkem, nutil se velmi pečlivě k nadměrné šetrnosti ze strachu, aby svůj majetek příliš snadno nerozmrhal. Lakomci, vždy nenasytní, radovali se z chvíle, která přála jejich kruté chtivosti, vrhali pohledy na dlouho uschovávané měřice obilí a znovu a znovu bez ustání propočítávali obnosy, které budou moci přidat ke svým hromadám zlata, až obilí prodají. A tak zatímco jedni prožívali strašlivá muka a druhí se oddávali svým chtivým úmyslům, podoben „východnímu větru, jenž tříští lodi mořské“, ¹ Kristus mocně zaujal veškeré mysli a ten, jenž osvobozuje zajatce řetězů tvrdších nad diamant, rozlomil veškerá pouta žádostivosti, která svazovala lidi v tomto zoufalém postavení. Jak jsem již pověděl, každý v té době bídy své zásoby přísně tajil; ale když Kristus vnukl těm nesčíslným lidským davům úmysl odejít dobrovolně do vyhnanství, bohatství velikého počtu z nich se okamžitě vynořila z úkrytu, a co se zdálo velmi drahocenné, pokud všichni zůstávali v klidu, bylo najednou prodáváno za mrzkou cenu, když se všichni rozhýbali, aby se vydali na cestu. A poněvadž mnoho lidí spěchalo, aby vyřídili své záležitosti, bylo lze spatřit sedm ovcí nabízených k prodeji za pět denárů: věc to neslýchaná, jež poslouží jako jediný příklad náhlého a neočekávaného poklesu všech hodnot. Také nedostatek obilí se převracel v hojnost a každý, výhradně zaměstnán tím, sebrat jakýmkoliv

způsobem více či méně peněz, prodával všechno, čím mohl nakládat, a to ne podle vlastního hodnocení zboží, ale podle nabídky kupujícího, aby jen nebyl posledním, jenž se vydá „pouť boží“. A tak byl člověk svědkem, jak se v té chvíli usku-
tečňuje div, že všichni kupovali draho a prodávali za fatku. Kupovali v tom zmatku draho všechno, co si chtěli vzít s sebou jako potřebu cestovní, a prodávali pod cenu všechno, co jim mělo posloužit k úhradě těch nákladů. Ještě nedávno by jim ar-
vzení, ani mučidla nebyla dokázala vyrvat žádnou z věcí, kterou nyní vydávali za pár zlatáků. Ale poslechněte si ještě něco jiného, a to je stejně pěkné: většina těch, kteří dosud nepo-
úmysl odejít, se dnes posmívala a chechtala těm, kdo za jakoukoliv cenu takto prodávali, tvrdíc, že budou putovat v bídě a že se vrátí ještě zbídačenější; a ráno nato oni sami, zachváce-
znenadáni touž touhou, opouštěli za několik zlatých všechno své svůj majetek a odcházeli zároveň s těmi, které byli zesměšnil. A kdo by jen vypověděl o dětech, stařenách, které se rovně-
chystaly vytrhnout do války? Kdo by mohl spočítat pann a třaslavé starce, sklíčené tíhou let? Všichni zároveň oslavova-
válku, aniž se jí nicméně mínili účastnit. Slibovali si však mu-
čednickou korunu, kterou si hodlali radostně vyhledat uprostřed mečů. „Vy mladí,“ říkali, „vy budete bojovat zbraní; náš budiž dovoleno dobýt si Krista utrpením.“ A poněvadž byli ož-
veni plamennou touhou dosáhnout Boha, třebas postrádali vě-
dění, Bůh, jenž často korunuje šťastným koncem nejmarnej-
podniky, dopřál spásy i lidem ducha nejchudšího pro dobro-
jejich úmyslů. Byli byste uzřeli v těch okolnostech věci vskutk-
překvapivé a jako stvořené, aby vyvolaly smích: chudí okova-
vali voly po způsobu koní, zapřahali je do dvoukolých vozíků,
na něž nakládali své skrovné zásoby a své malé děti, a vleka-
je pak s sebou; a jakmile se ti maličtí dohlédli nějakého hradu
nebo města, ptali se spěšně, je-li to už Jeruzalém, k němu
putují.

V těch časech, a dřív než se národy daly na tu velkou vy-
pravu, království Francouzské bylo na všech stranách vydá-
zmatkům a nejkrutějším různicím. Bylo slyšet jen o loupežích

páchaných na všech místech, o případech na hlavních cestách a o stále opakovaných požárech; všude byly sváděny boje, které neměly jiné příčiny než nezřízenost bezuzdné chtivosti, a řečeno zkrátka a dobře, všechno, co se nabízelo pohledu žádostivých lidí, bylo vydáno loupežím bez nejmenšího ohledu k tomu, komu věc náležela.² Záhy se lidské mysli náhle zcela proměnily, a to způsobem překvapivým a dokonce nepochopitelným, tak byl neočekávaný, a všichni spěchali k biskupům a kněžím s naléhavou prosbou, aby je opásali znamením kříže podle rozkazů vynesných římským papežem. A jako vanutí bouřlivého vichru může být uklidněno jen mírným deštěm, tak i tyto všeobecné sváry a zápasy³ byly zkonejšeny teprve niterním osvětlením, jež pocházelo bezpochyby od samého Krista.

Zatímco knížata, která potřebovala služeb všech lidí náležejících k jejich družině, konala velmi zdlouhavě a vlekle přípravy k svému odchodu, drobný lid, postrádající prostředků, ale nadmíru četný, připojil se k osobě jistého Petra Poustevníka⁴ a byl ho poslušen jako svého pána, alespoň pokud se záležitosti odehrály v naší zemi. Objevil jsem, že tento muž, pošlý, jestliže se nemýlím, z města Amiensu, vedl původně samotářský život v rouše mnišském, nevím, v které části severní Francie. Není mi známo, s jakými úmysly odtamtud odešel; ale my jsme ho spatřili již putujícího městy a městečky a všude kázícího. Lid ho obklopoval v davech, zahrnoval ho dary a slavil jeho svatost tak velikými chvalozpěvy, že si nevzpomínám, že by kdo byl prokazoval podobné pocty komukoliv jinému. Jevil velikou šlechtetnost v rozdělení všech věcí, jež mu byly darem přinášeny. Přiváděl zpět manželům zvrhlé ženy, přidáváje k tomu dary ze svého, a obnovoval mír a dobrou shodu mezi znesvářenými seázračnou autoritou. Všechno, co dělal nebo říkal, zdálo se v něm jevit cosi božského, takže lidé dokonce vytrhávali chlupy jeho mezkovi a střehli je jako ostatky: což zde zaznamenávám, nikoliv že by to mělo mít skutečné oprávnění, ale abych vyhověl zálibě prostého lidu, který si libuje ve všem neobyčejném. Venku nosil vlněnou suknici a přes ni žíněný plášť, který mu sahal až po paty; paže i nohy měl nahé,

nejedl vůbec nebo téměř vůbec chleba a živil se vínem a rybami. Tento muž shromáždil tedy nesmírnou armádu stejně asi působením veřejného mínění, již přesvědčeného, jako svým kázáním, a rozhodl se řídit její pochod zemí Uhrů.⁵ Neukázněný dav nalezl v tomto kraji ve velkém dostatku všechny věci nezbytné k životu a počal se záhy dopouštět nejúžasnějších přehmatů na velmi mírném obyvatelstvu domorodců. Jak je zvykem v té zemi, obilní sklizeň za několik let byla uložena uprostřed polí v hromadách, kterým u nás říkáme stohy a jež se zvedaly jako věže; mimoto bylo v této převelice úrodné zemi lze nalézt dostatek masa všeho druhu i jakýkoliv druh jiného zboží. Jako by však nestačila vlídnost, s kterou byli přijímáni, cizí příchozí, ponoukání nepochopitelným šílenstvím, brzo dospěli tak daleko, že počali vydírat vlastní obyvatele země, a zatímco tito, rovněž křesťané, nabízeli vlídně svým křesťanským spolubratřím vše, co měli na prodej, tito neuměli udržet své zběsilé vášně na uzdě, a zapomínajíce na pohostinnost a dobročinnost Uhrů, vystoupili proti nim bez jakýchkoliv důvodů válečně v naději, že Uhři se proti nim nic neodváží podniknout nebo že nebudou naprosto schopni postavit se na odpor. Podněcování hanebnou zuřivostí, zakládali ohně v těch veřejných sýpkách, o nichž jsem mluvil, unášeli dívky a vydávali je všemožnému násilí, zneuctvovali manželství, odnímajíce ženy jejich manželům, rvali nebo upalovali vousy svým hostitelům; žádný již nemyslel na to, že by věci, jichž snad potřeboval, kupoval, každý žil, jak se dalo, z vražd a loupení, a všichni se s nepochopitelnou domýšlivostí holedbali, že si takto povedou i u Turků. Pokračující v pochodu, dorazili k jistému hradu, jemuž se nemohli vyhnout, neboť vstupující do té země musili soutěskou, kterou nijak nelze obejít, ani vpravo, ani vlevo. Podnikli na ten hrad útok se svou obvyklou opovážlivostí, ale ve chvíli, kdy se ho již již zmocňovali, byli znenadání rozdrzeni, a nemohu říci, následkem jaké události. Jedni zhynuli mečem, jiní utonuli ve vodách kteréśi řeky, jiní ještě se vrátili do Francie zničení únavou, bez peněz, v nejstrašlivějším zbídačení a ještě více sklíčení hanbou.

Zatím Petr vida, že svými výzvami nemůže tento neukázněný lid udržet ani ovládnout, jak by bylo lze ovládat zajatce nebo otroky, unikl jim, jak mohl, se sborem Němců a některými z našich, kteří zůstali s ním, a dorazil k městu Cařihradu okolo srpnových kalend.⁶ Už před ním tam dospěl značný sbor Italů, Liguřanů,⁷ Lombardů a jiných národů ze zemí z oné strany Alp, kteří se rozhodli vyčkat v jmenovaném městě příchodu Petrova a ostatních knížat Francie, neboť se nepokládali za dostatečně silny, aby si troufali vykročit z mezí řeckých provincií a odvázat se proti Turkům.⁸ Císař⁹ vydal rozkaz, jímž jim všem uděloval právo nakoupit podle libosti všechny věci, jež se v městě prodávaly, a zároveň jim poradil nepřekračovat mořskou úžinu zvanou svatého Jiří, která je dělila od země obsazené Turky, říkáje, že se pro svoji nedostatečnost nemohou bez nebezpečí vystavovat střetnutí s nespočetnými silami Turků. Nicméně však ani pohostinnost obyvatel řeckých provincií, ani sama laskavost císařova nebyly s to poutníky umírnit, chovali se s krajní vyzývavostí, bořili paláce města, zapalovali veřejné budovy, strhávali olověné krytiny chrámových střech a prodávali tento kov zase nazpět Řekům. Poděšen touto přehnanou opovázlivostí, císař jim dal rozkaz přeplavit se bez jakékoliv lhůty přes Svatojiřskou úžinu. Na druhém břehu chovali se dále tímž způsobem: oni, kteří se přísahou zavázali vést válku proti pohanům, strhli na všech stranách chrámy, odňali křesťanům všechn jejich majetek a nelítostně zvedli boj proti lidem téže víry.¹⁰ A poněvadž neměli žádného krále, jenž by na nich uplatnil svou přísnost a potlačil výstřelky mocnou spravedlností, a nebylo v nich již ani stopy úcty k božskému zákonu, jehož naučení, uvážíš-li je hluboce, zastavují lehkomyšlnost duchů, upadli v rychlou zkázu, neboť smrt je vždy v patách těch, kdo se projevují bez kázně, a nic, co vybočuje z mezí umírněnosti, nemůže mít dlouhé trvání.

Konečně, když dospěli k Nikomedii,¹¹ Italové, Lombardové a Němci se odtrhli od Francouzů, nemohouce již déle snášet jejich opovázlivost. Francouzi vskutku, jak ukazuje jejich jméno,¹² jsou pozoruhodni svou přílišnou živostí a ve společnosti

jiných národů se jeví vyzývavější, než se sluší, leč by je pevná ruka udržovala v hranicích povinnosti. Obyvatelé z krajů zaalpských se tedy od Francouzů oddělili, zvolili si vůdcem jistého Renauda a vstoupili do provincie jménem Romanie.¹³ Dospěli vpřed na čtyři denní pochody za Nikomedii a ocitli se na své cestě před hradem, který se jeho zakladateli zlíbilo nazvat Exorogorgum, a poněvadž byl otevřen a svými držiteli opuštěn, Italové do něho davem a bez prodlení vtrhli. Plni obav z jejich blízkosti, obyvatelé místa se dali na útěk, a chvějíce se o vlastní život, nepomyslili ani, aby si odnesli všechny své zásoby.

Křesťané v něm tudíž našli potravu velký dostatek a použili jí, aby zcela obnovili své síly. Nicméně Turci, zpraveni, že se křesťané zmocnili hradu, přitáhli jej obklíčit a dobývat. Před branou opevnění byla studna a pod ní, nedaleko hradeb, ještě další pramen, k němuž Renaud položil muže zálohou, aby zblízka sledovali Turky. Avšak tito přitrhli okamžitě, v den, kdy je slavena památka blaženého Michala; napadli vůdce i jeho druhy, veliký počet jich pobili a ostatní přinutili stáhnout se hanebně za opevnění hradu. Brzo jej Turci obklíčili tak zblízka a v takovém počtu, že obleženým nebylo již možno chodit načerpat vody. Tehdy zakusili tak velikou žízeň, že byli nuceni pouštět žilou svým koním i oslům a pít krev těchto zvířat. Jedni nořili své pásky a hadry do louže a potom je ždímalí nad svými ústy, aby našli nějakou úlevu ve svých strážních; jiní, což je hnusné k vyslovení, pili vlastní moč; jiní vyhlubovali díry do země, vlézali do nich celí a pokrývali svá rozpálená prsa čerstvě vykopanou hlínou v naději, že troškou vlhka budou moci zmírnit žár, jenž je uvnitř šířal. Biskupové a kněží, kteří byli s nimi a snášeli tatáž muka, neopomíjeli jim nabízet útěchu, a čím více je viděli vydány strašlivým nebezpečím a bez jakékoliv pomoci lidské, tím více se snažili slibovat jim přispění z nebes, aby udrželi jejich odvalu. Tato pohroma trvala osm dní, ale kdežto jeden jako druhý byli vydáni týmž útrapám, nesnažili se všichni zasloužit si božího milosrdenství týmž způsobem a ti, kdo byli jejich vůdci, vyjednávali soukromě za sebe samé a hleděli se zachránit zradou. Renaud, který jim byl velel za dobrých poměrů,

nestydl se tajně se smířit s Turky a slíbil jim vydat všechny sbory, které spravoval. Vytrhl tedy proti Turkům jakoby do boje; ale postaviv se v čelo vojska pod tou záminkou, přeběhl k Turkům s několika svými a zůstal již navždy s nimi. Ostatní byli zajati všichni. Někteří z jejich počtu byli napadeni stran své víry a dostali rozkaz zapřít Krista; ale vyznali svého Pána s duší nezločnou a pevným hlasem, a byli s'ati. Kristus byl oslaven, jako býval v dávných dobách, a naše století bylo ozdobeno novými mučedníky. Ti, kdo se hotoví vytrpět okamžik, kdy jim ostří otevře žíly, trpí, aby si vydobyli vonného věnce vavřínového, podobného těm, jež byly sklízeny v znamenitých dobách. Nazvu tedy šťastnými ty, kdo trpěli po několik okamžiků, neboť dosáhli jistoty života věčného, a je možno v něj doufat pro těch několik našich, kteří dali příklad, že by se ho málo lidí odvážilo následovat. Co se pak zajatců týče, které si Turci rozdělili mezi sebou, vítězové poskytli jednomu možnost či spíše násilím jim vnutili povinnost žít, či spíše trapněji umírat a vadnout v osudném otroctví pod krutými pány. Jiní, porůznu opuštěni, sloužili jaksi za terč šípů, jimiž se do nich střílelo; jiní byli darováni jako kořist rozdělená vojákům; jiní byli prodáni. Ti, jimž tito křesťané byli odezdáni, odváděli si je domů, jedni byli tedy vlečeni do země, které se říká Chorazan,¹⁴ druhí do města Antiochie¹⁵ a všichni byli odsouzeni snášet nejžalostnější otroctví pod nejbarbarštějšími pány. Uznávám, že tito lidé zakusili muka mnohem delší než oni, jejichž hlava sletěla ranou meče bez nejmenšího prodlení. Jsou týráni nelítostnými pány a odsouzeni k namáhavým pracím: všude lidé zbožní slouží holým nevďěčným; kdo se mezi nimi činí, je bit, a věrný, jenž projeví nejvíc dobré snahy, zůstává i tak a neméně vystaven všemožnému týrání; co vidí, co slyší, co den za dnem dělá, vše se pro něj stává příležitostí k urážkám a mučení. Také neváhám věřit, že ti, kdo takto trpěli, jsou krutěji postiženi, než by mohli být, kdyby je po tři dny za sebou napínali na osudný skřípec. Takoví byli první mučedníci, jež Bůh dopustil, alespoň pokud víme.

Mezitím Petr, o němž byla řeč, unaven všemi výstřelky svých druhů a sklíčen častými řežemi, jichž byl svědkem, ode-

vzdal velení nad svým lidem muži, rodáku z oné strany Seiny, jménem Valtrovi,¹⁶ poslámu ze známé rodiny a osobně statečnému, aby tak ti, které nezvládl svým napomínáním, byli alespoň udrženi na uzdě mocí vojenské autority. Valter chtěl spěšným pochodem dosáhnout se svým vojskem bláznů města Civitot, ležícího prý severně od města Nikeje.¹⁷ Ale Turci, kteří bděle sledovali všechny pohyby našich, byli o nich zpraveni a zamířili kvapně k témuž místu se zlými úmysly. Na polovině cesty setkali se s Valtrem a celou jeho družinou a zabili ho, jakož i velký počet jeho lidí. Petr, řečený Poustevník, nemohl uklidnit pošetilé vření lidí, které byl vedl, a obávaje se, že bude sám zapleten do jejich zbrklých podniků, uchýlil se zatím moudře do Cařihradu. Turci napadli tudíž křesťany znenadání. Některé zastihli spící; jiní neměli po ruce ani své zbraně, ba ani dokonce šaty a byli porubáni okamžitě. Jakýsi kněz mezi jinými byl přistižen, když sloužil mši, a byl usmrčen v samém okamžení, kdy plnil úkon svatého tajemství: obětoval Bohu, když tu jeho nepřátelé obětovali jeho samého u paty oltáře. Která oběť mohla být příjemnější Pánu než oběť člověka, jenž mu nabízel své tělo darem? Jaké vroucí modlitby vyslal asi z hloubi svého srdce, zatímco polnice bitev hlaholila okolo něho? Vítězové vyhlazují všechno, zbraně řinčí, prchající v davu utíkají, vyrazejí děsný jek. Znameníť ten muž objal oltář, tiskl něžně na svou hrud' posvátnou oběť. „Ježíši,“ říkal, „jsi moje bezpečné útočiště! Mám tě již, co záleží tedy na jakékoliv naději na útěk! Spojím se s Tebou věčným sjednocením. Umírám, a Bůh sám dokončí počatou oběť.“ Všichni, kdo dokázali uklouznout, dali se na útěk a zachránili se do města Civitot. Ostatní, kterým se to nepodařilo, vrhli se do propastí moře, dávajíce přednost tomu, volit si sami způsob své smrti, než aby zhynuli smrtí, která jim byla určována. Jiní se utekli do hor a ukryli se uprostřed skal. Jiní ještě se vnořili do hloubi lesů. Turci nejprve pozajímali nebo ubili k smrti ty, které dostihli venku, načež spěchali bez nejmenšího prodlení napadnout a oblehnout ty, kteří se utekli do hradu. Okamžitě našli dříví, aby jej vypálili. A vskutku založili oheň, ale jestliže spoléhali

na to, že upálí všechny, kdo se uzavřeli v pevnosti, Bůh chtěl tomu, aby se veškeré úsilí plamenů obrátilo proti nim samým: někteří z nich uhořeli, ale z našich nebyl postižen nikdo. Nicméně Turci obléhání uspíšili a místa se zmocnili. Všichni žijící křesťané byli pozajímáni, rozděleni mezi vítěze, jako se bylo stalo předešlým, a odsouzeni k věčnému vyhnanství v krajinách, odkud nepřátelé přišli. Události, které jsem právě vylíčil, se zběhly v měsíci říjnu.¹⁸ Zrádný císař při zprávě o pohromách věřících pocítil zločinnou radost a vydal předpis, dáti všem, kteří přežili, dovolení přeplavit se zpět přes úžinu svatého Jiří a uchýlit se do předního Řecka.¹⁹ Když je pak viděl navraceny do země podléhající jeho vládě, zneužil svého postavení a vynutil si, aby mu jejich zbraně byly prodány. Takový byl výsledek výpravy Petra Poustevníka. Vyprávěli jsme její průběh bez jakéhokoliv přerušení, abychom ukázali, že nejenom ostatním křesťanům nepřinesla žádný užitek, ale naplnila Turky jen větší opovázlivostí.

Vracím se nyní k těm, které jsem ponechal stranou a kteří rovněž volili cestu, kterou Petr byl táhl, ale vedli si na ní s mnohem větší moudrostí a mnohem úspěšněji...²⁰

GEOFFROY DE VILLEHARDOUIN

Nevíme přesně, kdy se Geoffroy de Villehardouin narodil, ale roku 1199, kdy se rozhodl pro účast na chystané křížové výpravě, byl zralý muž a maršál v rodné Champagni: jeho úloha na tažení byla vynikající, byl členem poselství vojska v Benátkách, jeho hlas podstatně ovlivnil volbu vůdce armády, byl z těch, kteří způsobili, že se křížáci vzdali původního válečného cíle. Dobyť Cařihradu a rozchvácení Byzantské říše křížáky vyneslo mu roku 1207 slušnou odměnu: pěkné léno v Mesinopoli v Thrákii. Tam ke konci svého života – zemřel asi roku 1213 – nadiktoval, aniž dokončil, své Dobyť Cařihradu (La Conquête de Constantinople). Kniha má ráz paměti, a tyto paměti jsou apologií a obranou. Osobně i jako typický představitel své třídy, vůdčí a rozhodující vrstvy západoevropské feudální šlechty, Villehardouin vskutku měl se čemu bránit a co vysvětlovat: zbožný podnik křesťanského rytířstva končil skandálním aktem mezinárodního lupičství, vyvrácením křesťanské říše. Villehardouinova kniha je dílem spíše diplomata než válečníka: její inspirace je tendenční, třídně zaměřená, politicky vědomě, ač nenápadně stranická. Názor a sloh strážlivý, věcný, jasný, stručný, suchý; výrazný přitom a výstižný. Villehardouin podal na samém prahu třináctého věku první veliký výkon francouzské historiografie zralou národní prózou.

První obležení Cařihradu křižáky roku 1203

Cílem čtvrté křižové výpravy (1202–1204), alespoň v úmyslu papeže Inocence III., jenž ji podnítl, je osvobodit znovu Jeruzalém, opět dobytý islámem r. 1187, útokem přes Egypt, vlastní centrum moci islámu. K účasti se přihlásí hlavně severofrancouzská, částečně i severoitalská šlechta, evropští panovníci se chovají zdrženlivě; a republika benátská, největší námořní a obchodní velmoc doby, má armádu, asi pětaticetitisícovou, dopravit loďstvem na místo určení. Postrádající prostředků na úhradu přepravy, křižáci se uvolí zaplatit Benátkám vojenskou službou: místo do Egypta jsou dopraveni na dalmatské pobřeží, aby uherskému králi pro Benátčany vyrvali přístav Zadar (1202). Odtud, stále vlivem Benátek, tajně dohodnutých s vůdcem armády markýzem Bonifácem z Monferratu, a přes marný odpor papeže, který Benátčany exkomunikuje, zamíří křižáci k Cařihradu, aby v žoldu sesazeného bazilea Izáka II. vyhnali z byzantského trůnu Alexia III. Poprvé dobudou města v létě 1203, a když jim znovu dosazený bazileos nesplní sliby, oblehnou Cařihrad podruhé v lednu 1204, vezmou jej novým útokem a zcela vyplní. Na troskách dosavadní řecké Byzance založí pak císařství nové, „latinské“, s hrabětem Flanderským v čele, a řadu menších, polosamostatných knížectví, o něž se podělí francouzští feudálové, účastníci výpravy. Západoevropský řád, od počátku ohrožený vnitřními sváry, branným odporem Řeků a sousední bulharskou říší, nepotrvá: roku 1225 je latinská Byzanc omezena jen na pouhý Cařihrad a okolí, roku 1261 dochází k obnovení Řecké říše vítězstvím Michala Palaiologa. Celkem vzato, Evropa doplatí na loupeživé dobrodružství čtvrté křižové výpravy: nová řecká Byzanc, jejíž rozvrácená jednota nikdy již nebude řádně scelena, přestane postupně být účinnou hradbou proti tureckému nebezpečí. Ještě výrazněji a bezprostředněji podává odcizení křižového tažení původnímu náboženskému cíli důkaz o změnách ideové a mravní podstaty evropské feudality: co zbylo za sto let z jejího někdejšího křesťanského zápalu? Mystická inspirace vyprchala a feudalismus se jeví obnažen na čirou zájmovou dřev; západoevropské rytířstvo, vědomky či nevědomky, je zde jen nástrojem benátského imperialismu a ramenem touhy po námořní a obchodní hegemonii adriatické měšťanské republiky.

Byl určen den, kdy se vojsko mělo shromáždit na lodích a korábech,¹ aby si vynutilo vylodění násilím, bojem na život či na smrt. A vězte, že zde běželo o jeden z nejnebezpečnějších podniků, jež kdy byly vykonány. Tu promluvili k mužstvu bisku-

pové i kněží a vyložili jim, aby se každý vyzpovídal a učinil své pořízení, neboť nevědí, kdy s nimi Bůh naloží podle své vůle. A tak se stalo po celém vojsku, a s velkým dojetím. Lhůta, jež byla stanovena, nastala a všichni rytíři se, i se svými válečnými koni, dostavili do nákladních lodí, vesměs ozbrojeni, přílby nasazeny, koně vystrojeni a osedláni. A ostatní lid, na který v boji nečekala tak podstatná úloha, byl všecek umístěn na velkých korábech; i veslové lodice byly vyzbrojeny a vybaveny.

Jitro bylo krásné, krátce po východu slunce. Císař Alexis² je v čele mocných šiků a početných sborů očekával na druhém břehu. Zazní zvuk polnice a ke každé nákladní lodi je připoutána veslice, aby se pokračovalo hbitěji. Nikdo se neptá, kdo má vyrazit první, nejdřív ať přistane, kdo nejdřív bude moci. Sestoupili tedy rytíři z lodí, naskákali do moře až po pás, každý ozbrojen, přílbu připoutanu, meče v rukou; a zdatní lučištníci, zdatní pěši zbrojnoši, zdatní kušečníci míří každý ke své četě tam, kde přistala. Řekové se velmi tvářili, jako by chtěli klást odpor. Ale když došlo na to, postavit se skloněným kopím, obrátili se čelem vzad a prchají a ponechávají našim pobřeží. A vězte, že nikdy nebylo přístaviště dobyté velkolepěji. Tehdy počínají lodníci otvírat vchody podpalubí a spouštět můstky: a nastává vyvádění koní. Rytíři počínají nasedat, vznikají šiky a řadí se, jak mají. Baldwin, hrabě Flanderský a Henegavský,³ který velel předvoji, vyrazil vpřed a ostatní šiky za ním, každý v stanoveném jízdním pořádku. Postoupili až tam, kde byl císař Alexis utábořen, ale ten ustoupil již směrem k Cařihradu, aniž stačil strhnout stany: naši lidé tam našli dobrou kořist.

Rada našich baronů rozhodla, že se usadí v přístavu před Galatskou věží, kde vyúsťoval řetěz tažený z Cařihradu, aby hradil vstup do přístavu.⁴ A vězte vskutku, že kdo chtěl do přístavu, musil přes tento řetěz, a naši baroni si byli dobře vědomi, že nezmocní-li se věže a nepřetrhnou-li řetěz, nedojdou úspěchu a je s nimi konec. Uložili se na noc před věží a v židovské čtvrti jménem Estanor, městě tuze dobrém a velmi bohatém.

Postavili na noc bdělé stráže a nazítrí o deváté hodině posádka Galatské věže učinila výpad a z Cařihradu jí v člunech

připluli na pomoc: naši lidé se chápou zbraní. První se s Řeky utkal rytíř Jakub z Avesnes a jeho čeled', a to pěšky, a vězte, že se ocitl v kruté tísní a utržil ránu kopím do obličeje a hrozila mu smrt. Jeden z jeho urozených lidí, jenž stačil vskočit do sedla – jmenoval se Mikuláš z Jenlain –, velmi vydatně přispěl svému pánu na pomoc a vedl si znamenitě, takže se velmi proslavil.

Ve vojsku se strhl pokřik: naši lidé se sbíhají ze všech stran a velmi zle je zbili, takže se jich značný počet na útěku neobrátil zpět k věži, ale spěchali zpět k lodicím, na nichž připluli: a tam se jich nemálo utopilo, a někteří unikli. Ty pak, kteří mířili k věži, lidé z našeho vojska pronásledovali tak těsně, že prchající nebyli s to zavřít bránu. U té se znovu strhl mocný zápas: naši se věže zmocnili násilím a její posádku zajali. Mrtvých a zajatců tam bylo dosti. Tak byla tedy Galatská pevnost opanována a cařihradský přístav získán silou. Byla to pro mužstvo našeho vojska veliká posila, velmi za to děkovali Bohu a obránci města upadli v sklíčenost. Den nato byly do přístavu přivlečeny lodě i koráby, veslice i plavidla dopravní.

I zasedli vůdcové vojska k společné poradě, co by se mělo počít, bude-li na město podniknut útok z moře nebo ze země. Benátčané byli jednomyslně toho názoru, aby byly žebříky vztyčeny na lodích a aby se veškerý útok udál mořem. Francouzi prohlašovali, že si na moři nedovedou vést tak obratně jako na souši; že kdyby měli své koně a svou výzbroj, lépe by si dovedli poradit na suché zemi. Byl tedy výsledek rady ten, že Benátčané zaútočí z moře, urozené rytířstvo pak a sbory vojska po souši.

Tak prodleli čtyři dny. Pátého dne celé vojsko nastoupilo do zbraně: jízdní šiky vyrazily v sestavě, jež byla předepsána, podél přístavu až do výše paláce Blakernského, a loďstvo proplulo přístavem souběžně s nimi; tak až do samé hloubi přístavu.⁵ Tam se do moře vlévá řeka, a nedostaneš se přes ni, leč po kamenném mostě. Řekové most strhli a naši baroni zaměstnali vojsko po celý den a celou noc opravou mostu. Byl tedy most obnoven a ráno se bojové šiky ozbrojily a jeden po dru-

hém vytrhly, jak bylo nařízeno. A postupují k městu: z města proti nim nevyšel k utkání nikdo, což vzbudilo veliký úžas, neboť na jednoho muže v našem vojsku připadaly dobře dvě stovky v městě.

Tehdy se baroni dohodli tak, že se utáboří mezi Blakernským palácem a hradem Bohemundovým, což bylo opatství ohrazené zdmi. Byly tedy postaveny stany pro mužstvo i stany vlajkové a pohled na ně plnil hrdostí, neboť z Cařihradu, který se táhl na tři míle směrem k souši, celé vojsko mohlo oblehnout jednu jedinou bránu. Zatím Benátčané stáli na moři na svých korábech a lodích a vztyčili na nich slézací žebříky, praky a metací stroje⁶ a připravili svůj útok velmi dobře. Baroni pak přichystali útok vlastní ze strany pozemní, rovněž s praky a stroji. A vězte, že klidu naprosto neužili, neboť nebylo hodiny noční nebo denní, aby jeden ze šiků nebyl nucen stát ve zbraní před branou města k ochraně strojů a ostraze výpadů. Což nebránilo obleženým, aby touto branou nebo jinými často k výpadům vycházeli, takže drželi naše tak zkrátka, že šestkrát nebo sedmkrát za den musilo celé vojsko běžet do zbraně; a za potravou se nemohli vydávat dál než na čtverý dostřel z kuše od tábora. A zásob měli věru náramně málo, leda mouku a slaninu; soli trošku a čerstvé maso vůbec ne, to brali pouze z koní, pokud hynuli v boji. Považte,⁷ že zásob pro celé vojsko neměli dohromady na tři neděle. Byli v náramné tísní, neboť nikdy tak nepočetné sbory neobléhaly město, v němž by žilo lidí tak nadpočet.

Tu vymyslili znamenitou věc, aby si vypomohli: obehnali celý vojskový tábor dobrými palisádami, pevným kolovým plotem a silnými příčkami z břeven. A cítili se hned mnohem silnější a bezpečnější. Řekové na ně tak často vybíhali k výpadu, že jim oddechu nedoprávali; naši je zaháněli velmi tvrdě a stačilo, aby Řekové vyšli, a byli pokaždé poraženi. Jednoho dne drželi hlídku Burgundští a Řekové podnikli výpad, vyvádějící k útoku část svých nejlepších sborů. A naši se na ně vrhli, zahnali je zpět do města velmi zhurta a provázeli je tak blízko k bráně, že jim spoustu balvanů házeli přímo na hlavy. Tehdy byl zajat jeden z nejčelnějších Řeků z města, jmenoval se Kon-

stantin Laskaris,⁸ a zajal ho Valter z Neuilly koňmo. Rovněž tam přerazili kamenem rameno Vilémovi ze Champlitte,⁹ což bylo s velkou škodou, neboť byl velmi hrdinný a velmi odvažný. Nemohu vám vyličit všechny rozdané rány, všechny zraněné, všechny mrtvé; ale než ještě zápolení ustalo, doběhl do vřavy rytíř z čeledi Jindřicha, bratra hraběte Baldvina Flanderského a Henegavského, jménem Eustach z Marchais, a měl na sobě jen vycpaný kabátec, na hlavě pouhý šišák, na šíji zavěšený štít;¹⁰ a přece se velmi vyznamenal při zahánění nepřitele do města, takže ho velmi vychvalovali. Bylo málo dnů, aby se obešly bez výpadů, ale nemohu vám je líčit všechny. Řekové udržovali naše v takovém střehu, že nemohli ani spát, ani odpocívat, ani jíst, leč ve zbroji.

Jiný výpad učinili branou ležící výše a Řekové při něm znovu utržili značné ztráty. Ale zahynul v něm rytíř Vilém z Gi; tehdy se velmi vyznamenal Matěj z Valincourtu, jenž přišel o koně, kterého mu zabili na mostě do brány; stejně i mnozí jiní, kteří se účastnili srážky. U této brány nad palácem Blakernským, kudy Řekové vycházeli nejčastěji, dosáhl největší slávy ze všech Petr z Bracheux, protože byl ležením nejbližší a častěji než jiní se stavěl k boji.

Tato nebezpečí a tyto námahy potrvaly pro naše asi deset dní, až byl jednoho čtvrtčního rána jejich útok připraven a také ztékací žebříky. A také Benátčané byli hotovi s přípravami svého útoku z moře. Útok byl zařízen tak, aby tři sbory ze sedmi chránily vojsko před vnějším nebezpečím a čtyři šly k zteči. Markýz Bonifác z Monferratu, sbor Burgund'anů, sbor Champagnekých a Matěj z Montmorency střežili tábor ze strany širého kraje. A hrabě Baldwin Flanderský a Henegavský se svým lidem i Jindřich, jeho bratr, šli k útoku; účastnili se ho i hrabě Ludvík z Blois a Chartres, hrabě Hugo ze Saint-Pol a ti, kdo náleželi k jejich družinám.¹¹

Vztyčili dva žebříky proti střílnové věži blízko mořského břehu, hradba byla silně obsazena Angličany a Dány;¹² a útok se dál mocně a dobře a tvrdě. Přemáhající odpor, vyšplhalo několik rytířů a dva řadoví zbrojnoši po žebřících a opanovali

hradbu; a za nimi jich vystoupilo na hradbu dobrých patnáct a bili se tam muž proti muži sekerami a meči. Obhájci vyvinuli však mocné úsilí, vytlačili naše zpět z hradeb velmi krutě, takže se dvou dokonce zmocnili. A ti, kdo z našich lidí byli zajati, byli pak vedeni před císaře Alexise, jenž tím byl velmi potěšen. Útok na straně francouzské tedy ztroskotal a bylo při tom dosti raněných a zmrzačených, což barony nemálo pohněvalo.

Benátský dóže¹³ zatím nikterak nezahálel, naopak, seřadil své lodě, svá nákladní plavidla a své koráby do jednoho čelného šiku a jejich řada byla dobře zděli na tři dostřely samostřilu. I počínají se blížit ke břehu, táhnoucím se na úpatí hradeb a věží. Tu byste spatřili vrhací stroje chrlit z korábů a lodí svůj náklad kamení, kuše chrlit šípy a luky střílet nadmíru čile i obhájce bránit se z hradeb a věží velmi tvrdě. Žebříky lodí se přiblížily tak těsně, že se na několika místech protivníci mezi sebou osobně utkali meči a kopími. Hluk byl tak náramný, že se zdálo, jako by se země a moře mísily. Vězte však, že se lodice neodvažovaly přistát.

Nyní můžete uslyšet o výkonu neobyčejného hrdinství: benátský dóže, jenž byl velmi starý muž a neviděl na krok, stál v plné zbroji na přídi své lodi, praporec svatého Marka¹⁴ vztyčen před sebou. A křičel na své lidi, aby ho vysadili na pevnou zemi, jinak že zaplatí hrdlem. Poslechli tedy: lodice přiráží k břehu, vyskáčí z ní a vynesou i praporec svatého Marka před dóže na souš. A když Benátčané vidí praporec Markův na pevnině a loď svého pána přistávat před jejich zrakem, každý z nich se pokládá za zneuctěného a spěchají na zem všichni: i ti z dopravních lodí vyskakují a míří k zemi, jeden přes druhého a jak kdo může. Tehdy byste mohli být svědky útoku mocného, divu divoucího! Tak svědčí Geoffroy de Villehardouin, maršálek Champagneský, jenž tuto knihu složil, neboť více než čtyřicet lidí ho ujistilo pravdou, že spatřili korouhev svatého Marka vlát na jedné z věží, aniž se vůbec dověděli, kdo ji tam vztyčil. Slyšte ten nezvyklý div!

Obránci města prchají, opouštějí hradby a obléhatelé vstupují, jeden přes druhého a jako o závod, takže se zmocní dva-

ceti pěti věží a obsadí je svými lidmi. Dóže objednává lodici a posílá vzkaz baronům vojska, aby jim sdělil, že má v moci pětadvacet věží a že mohou být ujištěni, že mu již z rukou neuniknou. Baroni jsou tak rozradováni, že nemohou ani věřit, že by to bylo pravda, a Benátčané počínají našemu vojsku posílat v lodích koně a rytířské klusáky z počtu těch, kterých se v městě již zmocnili.

Když císař Alexis viděl, že nepřátelé vtrhli takto již do nitra města, začal vysílat proti nim své oddíly v takovém počtu, že naši poznali, že neodolají. Založili tedy mezi sebou a Řeky oheň. Vítr vál směrem k našim lidem a oheň se tak mocně rozplál, že Řekové nemohli naše již rozeznat. Tito ustoupili tudíž do věží, které uchvátili a opanovali.

Tehdy opustil císař Alexis se vši svou mocí město jinými branami, vzdálenými našeho vojska na dobrou míli, a taková spousta lidí počala odcházet, že se zdálo, jako by to byli všichni. Dal seřadit své sbory v širém poli a harcují k táboru. Když je naši Francouzi spatří, sbíhají se ze všech stran do zbraně. Toho dne hlídkovali u válečných strojů před Blakernskou branou Jindřich, bratr hraběte Baldvina Flanderského a Henegavského, a Matěj z Valaincourtu a Baldwin z Beauvoir se svými družinami. Proti nim postavil císař Alexis silné oddíly, které měly vyrazit ze tří bran, kdežto on by udeřil na tábor z jiné strany.

Vytrhlo tudíž šest šiků, jak byly spořádány, a seřadí se před palisádou tábora: zbrojnoši a pěší podkoní za zadky koní svých pánů a lučištníci i kušečníci před nimi. Jeden šik postavili ze samých opěšalých rytířů, neboť měli dobře do dvou set takových, kteří již neměli koní. A před ohradami tábora zůstali bez pohybu stát. To bylo velmi rozumné, neboť kdyby byli vytrhli do širého pole vstříc Řekům, těchto byla tak nesmírná spousta, že bychom všichni byli v jejich středu umačkáni.

Zdálo se, že celý širý kraj je pokryt sbory. Řekové přicházeli krokem, v naprostém pořádku. Vypadalo to na velké nebezpečí, neboť naši stáli jen v šesti šicích a Řekové jich měli dobře čtyřicet, a nebylo mezi nimi takového, aby nebyl silnější než

kterýkoliv z našich. Ale naši lidé zaujali stanoviště takovým způsobem, že bylo možné na ně udeřit jen zepředu. Císař Alexis přihracoval již do takové blízkosti, že z obou stran se již ostřelovali. Když to pak došlo k sluchu benátského dóžete, poručil, aby jeho lidé opustili a zanechali věže, kterých dobyli, a prohlásil, že chce žít nebo zemřít po boku poutníků.¹⁵ Zamířil tedy k táboru a sám zcela první vstoupil na zemi a s ním pak všichni, co jich jen ze svého lidu mohl přivést.

Takto stály šiky poutníků i šiky Řeků dlouho tváří v tvář, neboť Řekové se neodvážili postoupit a udeřit na jejich stanoviště a tito se zase nechtěli vzdát palisád. A když to císař Alexis spatřil, počal své sbory stahovat zpět, a když je shromáždil, vrátil se do původního postavení. Při pohledu na to, vojsko poutníků jalo se jej krokem následovat. I nastoupily šiky Řeků pochod a uchýlily se zpět k paláci jménem Filopas.

A vězte, že nikdy Bůh nikomu nepomohl z většího nebezpečí jako toho dne našemu vojsku. A vězte také, že v něm nebylo muže tak odvážného, aby se velmi neradoval. Tím toho dne boj skončil. Dále se nezápasilo. Bůh tomu tak chtěl. Císař Alexis se stáhl zpět do města a bojovníci z tábora se vrátili do svého ležení a sňali zbroj, vždyť byli velmi unaveni a utmáčení. Pojedli málo a málo se i napili, neboť potravin se nedostávalo.

Nyní vyslechněte zázraky Pána našeho, a kterak jsou krásné všude, kde se mu líbí!¹⁶ Téže noci císař Alexis sebral ze svého pokladu, co jen mohl odnést, vzal s sebou ze svých lidí ty, kteří byli svolni, uprchl a opustil město.¹⁷ A obyvatelé města zůstali zcela ohromeni; odešli do vězení, kde dlel císař Izák,¹⁸ jenž měl oči vybodeny, odějí ho do císařského roucha, dopraví ho do vysokého paláce Blakernského, vsadí na trůn a kořít se mu jako svému pánu. Na radu císaře Izáka opatřili potom posly, poslali je k našemu vojsku a sdělili synu císaře Izáka i našim baronům, že císař Alexis utekl a že povznesli znovu na císařský trůn císaře Izáka...

ROBERT DE CLARY

Villehardouinův současník a severofrancouzský krajan, ne ovšem Champagnec, ale Pikard'an z okolí Amiensu, Robert de Clary je i spoluúčastníkem téže křížácké výpravy, končící slavně i neslavně v Cařihradu. Také on ji vypsál, a v téže době asi jako Villehardouin, jenomže nikoliv na řecké půdě, ale doma, v Clary či Cléry, kam se pravděpodobně roku 1205 vrátil. Nic není však nepodobnějšího Villehardouinově Conqueste de Constantinople než stejnojmenné paměti Claryho: nemluví v nich jeden z vůdců tažení, politiků, diplomatů a odměněných „podnikatelů“, ale malý zeman, řadový venkovský rytíř a bojovník, skrovný hrdina. Nevidí do zákulisí, nemá přehled ani celkový pohled, nenajdeš u něho prosté, ale jasné koncepce tažení, rozsáhlých vojenských podniků, bitev; vidí jen to, co může spatřit ze svého místa, tedy věci okolo sebe, ve všem ostatním věří tomu, co mu říkají. Hlavně ten chudý francouzský vladyka žasne a okukuje divy neznámého, nového, bohatého světa. Je naivně upřímný, ne-li pravdivý, a podrobný, ne-li přesný. Cítíš v něm pýchu a radost z údivu krajanských posluchačů, kteří mu doma přicházejí naslouchat: Tohle všechno jsem viděl!

Druhé obležení Cařihradu křížáky roku 1204

Náš úryvek z Claryho navazuje bezmála na předchozí úryvek z Villehardouina. Křížáci vrátili podle dohody byzantský trůn sesazenému Izáku II., ten však jim nechce či nemůže splnit sliby a závazky. Mimo to jej brzo smete domácí vzpoura Řeků, nespokojených s novou vládní linií přátel-

ství se Západem, Benátkami a Římem: samozvanec Alexis Dukas Murzufl vydá císaře Izáka i jeho syna na smrt. A tu, v první polovici dubna 1204, Franko-Benátčané znovu udeří. Výsledkem je nové dobytí Cařihradu a rozdělení říše mezi křižácké feudály; Benátčané získají režim nejrozsáhlejších ekonomických koncesí a vlastně hospodářské prvenství v celé rozloze říše, a tedy vlastně první námořní a obchodní místo v celém Středomoří.

Nejprve měli biskupové kázání a ukázali poutníkům, že jejich válka je spravedlivá; potom šli všichni ke zpovědi a k přijímání božího těla. V pondělí ráno se všichni připravili a ozbrojili, stejně tak i Benátčané, a opravili můstky svých korábů, dopravních lodí i galejí.¹ Seřadili je jednu podle druhé a nastoupili plavbu k útoku; loďstvo zaujímalu čáru dobře jednu míli dlouhou. A když dopluli a přiblížili se co nejvíc k hradbám, svrhli kotvy. A když pak byli zakotveni, počali na Řeky tvrdě naléhat a vypouštět střely a metat na věže řecký oheň.² Ale oheň nemohl vzplanout, neboť věže byly pokryty mokkými kůžemi. A obránci se hájili velmi usilovně, stříleli z více než šedesáti metacích strojů a každou ranou zasahovali lodě. Avšak lodě byly tak dobře chráněny trámy a révovými letorosty, že na nich velká škoda nevznikala, a balvany byly tak veliké, že by žádným nepohnul dospělý muž. A císař Murzufl měl stanoviště na návrší. Dával troubit na stříbrné polnice a znít bubnům a choval se okázale a dodával svým lidem odvahy slovy: „Pospěšte sem, pospěšte tam,“ a posílal je, kde jich bylo velmi potřebí. V celém našem loďstvu nebylo více než čtyři nebo pět lodí dostatečně vysokých, aby dosáhly vrcholu věží, tak byly věže vysoké. Celé poschodí věží dřevěných, které byly vystavěny na věžích kamenných, jichž bylo dobře pět nebo šest nebo sedm, bylo obsazeno zbrojnoši, kteří věže hájili. Naši vyrazili s takovou silou, že loď biskupa ze Soissons narazila zázrakem božím na jednu z věží, neboť moře, které není nikdy v klidu, ji zaneslo vpřed, a na můstku této lodi byl jeden Benátčan a dva ozbrojení rytíři. Když loď zavadila o věž, Benátčan se pověsil rukama i nohama, jak nejlépe mohl, a dostal se tak na věž. Když byl již uvnitř, zbrojenci, kteří hájili toto poschodí, Angličané,

Dánové a Řekové, ho spatřili a vrhli se na něj se sekerami a meči a rozsekali ho. A když vlny přihoupaly loď znovu vpřed, narazila opět o touž věž a v týž okamžik se zachytil nohama i rukama o totéž cimbuří jeden z obou rytířů, jménem Ondřej Dureboise, a vsoukal se po kolenou; tamti na něj přiběhli se sekerami a meči a drsně ho sprali, ale měl na sobě zbroj, budiž Bohu chvála, a poranit ho nedokázali. Když se postavil na nohy, tasil meč. Když ho útočníci viděli stát, tak ustrnuli a takový strach je přepadl, že se utekli do nižšího poschodí. Když pak posádka tohoto poschodí spatřila, že muži z horního poschodí prchají, vyklidila i poschodí vlastní, neodvažujíc se v něm zůstat. Také druhý rytíř vlezl do věže a další za ním. Jakmile byli uvnitř, vzali dobré provazy a připoutali loď k věži; a když ji připoutávali, přešel do věže jistý počet lidí. A když moře odnášelo loď zpět, věž se tak silně trásla, až se zdálo, že ji loď strhne, takže je strach přinutil loď odvázat. A když mužstvo ostatních poschodí vidělo, že se věž plní Francouzi, poděsilo se takovou měrou, že se neosmělil setrvat nikdo, nýbrž vyklidili věž celičkou. A Murzufl to všechno dobře viděl, dodával svým lidem odvahy a posílal je tam, kde se mocně dotíralo. A zatímco této věže bylo zázrakem dobyto, loď pana Petříka z Bracheux³ narazila na věž další, a jakmile narazila, ti na jejím můstku tvrdě věž ztekli, takže božím zázrakem i tato věž byla vzata.

Když bylo těchto věží dobyto a byly obsazeny mužstvem posádek, toto mužstvo se neodvažovalo hnout z věží pro davy ozbrojenců, které vidělo okolo sebe na hradbách a v ostatních věžích a pod hradbami. Bylo jich takové množství, že to byl div divoucí. Když urozený pán Petr z Amiensu⁴ viděl, že se naši z věží nehýbají, a spatřil i rozložení Řeků, sestoupil z věže na zem i se svými lidmi na malý prostor ležící vně města mezi mořem a hradbou. Když byli dole, rozhlížejí se a vidí slepou branku, jejíž dveře byly odstraněny, a branka sama nedávno zazděna. Petr k ní zamíří. Měl s sebou asi deset rytířů a šedesát zbrojnošů. Mezi nimi byl i klerik jménem Aleaume z Clary.⁵ Byl tak statečný za všech okolností, že byl první při všech útocích i při zteči Galatské věže: ba tento klerik vykonal samoje-

diný víc hrdinských skutků než všichni muži vojska, kromě pana Petra z Bracheux. Ten ovšem nechal za sebou každého, velkého i malého, a nebylo nikoho, aby dokázal tolik bojových hrdinství jako Petr z Bracheux. Když došli k té brance, obořili se do ní velmi zhurta krumpáči a šípy na ně pršely tak hustě a z výše hradeb na ně shazovali tolik kamenů, že se skoro zdálo, že budou zasypáni balvany, takový počet jich metali. Ale muži pod hradbou měli štíty a pavézy,⁶ jimiž kryli útočníky na branku. A lili na ně z hradeb hrnce plné vroucí smůly, ostřelovali je řeckým ohněm a velkými balvany, takže to byl pravý zázrak boží, že nebyli všichni zničeni. Tolik tam urozený pan Petřík a jeho lidé zakusili námahy a nesnázi a tolik se nadřeli s tou brankou sekerami, dobrými meči, břevny, kusy nástrojů a krumpáči, že do ní nakonec vylomili veliký otvor. A když branku prorazili, podívali se otvorem a spatřili na druhé straně tolik lidí, že měli dojem, jako by se tam polovina světa byla sběhla: i neodvažovali se otvorem proniknout.

Když klerik Aleaume viděl, že se nikdo neodvažuje dovnitř, byl skokem vpředu a prohlásil, že pronikne. Byl tam také rytíř, jeho vlastní bratr, jmenoval se Robert z Clary.⁷ Zakázal klerikovi, aby to učinil, a řekl mu, že dovnitř nesmí, a klerik zase, že to udělá, a skutečně do otvoru vlezl po ruku a po kolenou. A když to spatřil jeho bratr, chytil ho za nohu a počal ho tahat zpět k sobě, ale ať již bratr chtěl nebo ne, klerik se dovnitř dostal. Když byl uvnitř, Řekové se na něj sběhnou a ti, kteří byli na hradbách, ho vítají velkými ranami kamenů. Když to klerik vidí, tasí svůj tesák, oboří se na ně a žene je před sebou úprkem jako dobytek. A volal na ty, kteří zůstali venku, na pana Petříka a jeho lidi: „Urozený pane, chutě dovnitř! Vidím, že je s nimi konec, utikají.“ Když urozený pan Petr a jeho čeled, kteří byli vně, toto uslyšeli, pronikli dovnitř: bylo jich jenom deset rytířů, ale měli s sebou dobře šedesát zbrojenců,⁸ a všichni byli opěšalí. A když byli uvnitř a nepřátelé, kteří byli na hradbách a na místě samém, je zočili, schvátil je takový strach, že se neodvážili setrvat a vyklidili velikou část hradeb a prchali o závod.

A císař Murzufl, zrádce, byl zcela nablízku, co by oblázkem dohodil, a dával troubit na své stříbrné polnice a znít bubnům a choval se okázale, co jen stačil.⁹ Když uviděl urozeného pana Petříka a jeho čeled', jak tam pěšky stojí, zatvářil se, že se na ně vrhne, bodl koně ostruhami a opravdu se na půl vzdálenosti přiblížil. Když ho pan Petr viděl přijíždět, počal dodávat myslí svým lidem a řekl: „A ted', urození pánové, se dobře držte! Brzo se nám dostane boje. Tu přijíždí císař. Střežte se a nikdo se neosměluj ustoupit, hleďte si vést dobře!“¹⁰ Když Murzufl, zrádce, spatřil, že neutekou, zastavil se a vrátil se ke svým stanům.

Když urozený pan Petr viděl, že se císař vzdálil, poslal oddíl svých zbrojnošů k bráně, která byla nedaleko, a rozkázal jim zničit ji a otevřít. Odešli k ní tedy. Dali se do práce, bili a bušili do brány ranami seker a mečů, až roztřístili železné závory, které byly velmi pevné, i příčné vyztužovací trámy, a bránu otevřeli. Když byla brána otevřena a ti, kdo zůstali venku, to spatřili, vyvedli své koně z nákladních lodí, vsedli na ně a počali tryskem do města branou pronikat. Když takto Francouzi vjeli koňmo a císař Murzufl, zrádce, to uhlídal, poděsil se tak, že opustil své stany i skvosty a uprchl do města, které bylo velmi rozlehlé a dlouhé a široké. Tak se urozený pan Petr z Bracheux zmocnil Murzuflových stanů i s truhlicemi a šperky, které císař opustil. Když si obránci věží a hradeb uvědomili, že Francouzi vnikli do města a jejich císař utekl, neodvážili se déle setrvávat a prchli o závod. Tak bylo města dobyto...

Když bylo města dobyto a poutníci¹¹ se v něm usadili a když obsazeny i paláce, byla v těch palácích nalezena četná bohatství. Palác Bukoléonský¹² byl krásný a bohatý, jak vám vypovím. V tomto paláci, kde se usídlil markýz z Monferratu,¹³ bylo dobrých pět set budov, které spolu všechny navzájem souvisely a vesměs byly udělány z mozaik, a bylo tam dobře třicet kaplí, jak velikých, tak malých. Byla tam jedna, které říkali Svatá kaple.¹⁴ Byla tak bohatá a tak vznešená, že v ní nebylo veřejí, zámku nebo čehokoliv jiného, co má být železné, aby to nebylo ze stříbra, a nestál tam jediný sloup, aby nebyl z jaspisu, por-

fyru nebo vzácného drahokamu. A dláždění kaple bylo z mramoru tak bílého, tak hladkého a tak jasného, že byste řekli, že je z křišťálu, a tato kaple byla tak bohatá a tak vznešená, že nesmírná krása a převeliké bohatství té kaple jsou k nevypovědění.¹⁵ V této kapli byly nalezeny dva kusy z pravého svatého kříže, silné jako noha dospělého muže a dlouhé na půl lokte, a bylo tam nalezeno ostří kopí, jímž byl proboden bok našeho Spasitele, a oba hřeby, které měl v ruku a v nohu, a bylo tam nalezeno v křišťálové lahvičce veliké množství jeho krve a také tam našli roucho, jímž se odíval a které z něho svlékli, když byl veden na horu Kalvárii, a blahoslavenou korunu, kterou byl korunován a jež byla zhotovena z mořského rákosu tak bodavého jako železná ostří šidel. A nalezeny tam byly rovněž šaty Panny Marie a hlava pána našeho svatého Jana Křtitele a takové množství jiných ostatků, že bych vám je ani vyjmenovat nemohl, tak se bojím mýlky...

Potom si poutníci prohlédli velikost města a paláce a bohatá opatství a bohaté chrámy a veliké divy, které město chovalo. Podivili se jim velice a velice obdivovali chrám Boží Moudrosti¹⁶ a jeho bohatost. Nyní vám povím o chrámu Boží Moudrosti a o způsobu, jímž je vybudován. Svatá Moudrost, toť jako by se francouzsky řeklo svatá Trojice. Chrám Svaté Moudrosti je celý do kruhu. V chrámu okolo kopule byly tribuny, jež byly nesený mocnými a velmi bohatými sloupy, neboť nebylo mezi nimi jediného, aby nebyl z jaspisu, porfyru nebo vzácného drahokamu, a nebylo mezi nimi takového, aby nechoval léčivou moc. Jeden léčil z nemocí ledvin, jestliže se o něj nemocný otřel, jiný léčil z píchání v boku a jiné hojily jiné nemoci, a v tom chrámu nebylo dveří, stěžejí, závory a jiné části, jež by měly být železné, aby nebyly ze stříbra. Hlavní oltář byl tak bohatý, že by ses marně namáhal ocenit jej, neboť oltářní stolec byl zhotoven ze zlata a smíšených a spolu spojených drahokamů. Dal jej vypracovat bohatý císař. Tento stolec měřil dobrých čtrnáct stop zděli. Okolo oltáře stály stříbrné sloupy, které nesly svatostánek, vztyčený na oltáři. Tento svatostánek byl v tvaru zvonice z masivního stříbra a byl tak drahocenný,

že jej ocenit nelze. Místo, na němž se čtlo evangelium, bylo tak bohaté a tak vznešené, že bychom ani nedokázali vám je popsat. V chrámu bylo zavěšeno přinejmenším sto lustrů a nebylo mezi nimi takového, aby nevisel na silném stříbrném řetěze v tloušťce paže dospělého člověka, a na každém lustru bylo dobře pětadvacet lamp nebo více, a nebylo lustru, aby neměl cenu dobrých dvou set marků stříbra. Na kruhu portálových dveří chrámu, které byly celé ze stříbra, visela rourka zhotovená z neznámého kovu. Byla tak veliká jako některá z těch fléten, na něž hrají pastýři. Ta rourka měla moc, o které nyní povím: když některý nemocný, který měl nemoc uvnitř těla, třebaš otok, nebo měl například naběhlé břicho, ji přiložil ke svým ústům, byť i jen velmi zlehka, rourka se přísála a vytáhla mu všechnu chorobu a nutila ho vyvrhnout jed ústy a držela se tak pevně, že z nemocného šla pěna a kroutil očima v hlavě a nemohl se rourky zbavit, pokud nebyla jeho nemoc vyhlazena, a čím byl nemocnější, tím déle ho rourka držela, a když si ji přiložil k ústům, kdo nebyl nemocný, rourka k němu vůbec nepřilnula.

Dále stál před tímto chrámem Boží Moudrosti silný sloup, dobře tak tlustý, co by tři mužové objali, a dobrých padesát loket zvýši.¹⁷ Byl udělán z mramoru a mimoto z bronzu, jímž byl mramor obkládán, a poutaly jej pevné železné pásy. Ve výši, na samém vrcholku sloupu byl kamenný balvan dobře tak patnáct stop dlouhý i široký. Na tomto kameni stála bronzová socha císaře sedícího na mocném koni, rovněž z bronzu, a ruku měl vztaženu k pohanským krajům,¹⁸ a stálo na něm napsáno, že přísahá nikdy neuzavřít mír se Saracény. V druhé ruce držel zlaté jablko, na němž se zvedal kříž, a Řekové říkali, že je to císař Héraklios.¹⁹ A na hřbetě jeho koně, na hlavě a okolo bylo dobře deset hnízd volavek, které tam každého roku přilétaly hnízdit.

Mimo to byl v městě další chrám, kterému říkali chrám Sedmi Apoštolů.²⁰ Byl prý ještě bohatší a vznešenější než chrám Boží Moudrosti a obsahoval tolik bohatství a vznešenosti, že by takové bohatství a taková vznešenost byly k nevypsání.

V tomto chrámu leželo sedm těl apoštolů a byl v něm i mramorový sloup, k němuž byl Náš Pán připoután, než byl ukřižován, a říkali, že tam je pohřben i císař Konstantin a Helena²¹ a jiní císaři.

Jinde v městě byla brána jménem Zlatého pláště.²² Na této bráně byl zlatý výčnělek, který měl tu divotvornou moc, jak Řekové říkali, že pokud ten výčnělek nezmizí, hrom nikdy neuhodí do města. Na výčnělku stála bronzová socha, která na vztažené paži nesla zlatý plášť, a četl se tam nápis: „Všichni“ – říkala socha – „kdo pobudou rok v Cařihradě, musí mít zlatý plášť jako já.“

Na jiném místě města stála další brána, řečená Zlatá.²³ Na této bráně byli dva sloni z bronzu, a byli tak velicí, že to byl div nevídaný. Brána se otvírala pouze tehdy, když se císař vracel z války, v níž dobyl území. Když se vracel z války, dobyv území, kněžstvo města vycházelo mu v průvodu vstříc. Otvírali mu tuto bránu a přivázeli mu *currus* ze zlata, to byl jakýsi čtyřkolý vůz. Uprostřed *curru* stál zvýšený stupeň a na stupni trůn, okolo trůnu byly čtyři sloupy, nesoucí baldachýn, který stínil trůn a který se zdál celý ze zlata. Císař si na tento trůn sedal s korunou na hlavě. Vjížděl touto branou a vezli jej na tomo *curru* s velikým jásotem a s náramnou slávou až do jeho paláce.

A na ještě jiném místě v městě byl další div. Blízko Bukoléonského paláce leželo náměstí, kterému se říkalo císařské hřiště.²⁴ Toto náměstí bylo dlouhé na půldruhý dostřel kuše a široké asi na jeden dostřel. Okolo náměstí bylo dobře třicet nebo čtyřicet stupňů. Tam Řekové vystupovali, aby se dívali na hry, a nad stupni byla přepychová a velmi vznešená lóže, kam se přicházeli usadit, když se hrálo, císař a císařovna a stejně i ostatní vysoce postavení muži a paní. Když se hrálo, byla dvě družstva. Císař činil sázku na družstvo, jež bude hrát nejlépe, a tak dělali všichni ti, kdo byli hrám přítomni. Podél náměstí se táhla zeď, která měřila patnáct stop do výše a deset do šíře. Na této zdi stály sochy mužů, žen, koní, volů, velbloudů, medvědů, lvů a zvířat všeho druhu, všechno z bronzu, a byly tak

dobře udělány a tak přirozené, že v pohanstvu ani v křesťanstvu není tak zdatného mistra, aby dovedl zhotovit a zpodobit sochy tak dobře, jak tyto byly. A kdysi se čarodějnou mocí hýbaly, ale nyní se již nepohybovaly. Francouzi, když spatřili císařovo hřiště, ustrnuli.

Nuže, v městě byl ještě jiný div. Byly tam dvě sochy ulité z bronzu v tvaru žen, velmi zdařilé a přirozené a krásné nadmíru. Jedna z těchto soch vztahovala ruku k západu a byl na ní nápis: „Ze západu přijdou ti, kteří dobudou Cařihradu.“ A druhá socha ukazovala rukou na ošklivé místo a říkala: „A sem je svrheme!“ Tyto dvě sochy byly vztyčeny nad místem, kde se podle zvyku dala výměna peněz, a tam právě stávali bohatí směnárníci, před sebou veliké hromady mincí a veliké hromady drahých kamenů, dokud totiž nebylo ještě města dobyto, protože jich už nebylo tolik, když město padlo.

A ještě větší div se v městě nalézal. Byly tam dvě sochy.²⁵ Každá z nich byla silná, co by ji dva muži objali, a dobrých padesát loket vysoká a na každém z těchto sloupů bydlil poustevník v malém obydlíčku, jež tam bylo zřízeno.²⁶ A dole byly dveře, jimiž se vcházelo k výstupu do sloupu. Vně byly namalovány nebo prorocky vypsány všechny příhody a všechny výboje, které se v Cařihradě udály nebo jež se ještě měly udát v budoucnosti. Ale příběh nebylo možné rozebrat dřív, než se udál. A když se uskutečnil, lidé se šli podívat a ihned spatřovali a poznávali událost. Dobyť Cařihradu Francouzi tam bylo vypsáno a vypodobeno a bylo vidět lodě, z nichž se šlo na zteč, když bylo město vzato, ale Řekové se to nemohli dozvědět dřív, než se věc stala. A když se stala, lidé šli pohledět a zevlovat na sloupy a zjistilo se, že písmo, které bylo napsáno na vyobrazených korábech, říkalo, že ze západu přijdou krátce ostříhaní lidé, mající na sobě drátěné košile, a že Cařihradu dobudou. Všechny tyto divy, které jsem vám vylíčil, a mnoho jiných ještě, které vyprávět ani nemůžeme, našli Francouzi v Cařihradu, když se ho zmocnili...

PIERRE DE VAUX-CERNAI

*Ze všech letopisů albigenské války je latinská Historia Albigen-
gensium (Historie albigenských) Petra, mnicha z Vaux-Cernai
opatství v pařížské diecézi, nejzajímavější a nejvýznamnější.
Nikterak tím nemíníme, že by těch šestaosmdesát kapitol a kapi-
tolek, zachycujících strašlivé události let 1206–1218 v okcitan-
ských knížectvích dnešní jižní Francie, vynikalo spolehlivost
a nestranností. Pravdou je spíš opak, a je to jen pochopitelné,
autor je fanatik církevně náboženské pravověrnosti a vůči kací-
řům zná a uznává jediné řešení igni et ferro, ohněm a mečem,
je, jako převážná většina křížáků, Severofrancouz a k Okcitan-
ům (Provensalům) cítí nechut' národnostní i závist člověka ze
země chudší a kulturně primitivnější, pokládá je za zrádné, zka-
žené, zženštilé plemeno; a je proti nim interesován i hmotně –
jakož vůbec celé to tažení severofrancouzských feudálů na kve-
toucí, bohatý, kulturně radostný středozeemský jih bylo široce
založenou loupežnou výpravou –, je členem osobní družiny
vůdce křížáků, hraběte Simona de Montfort; jeho strýce Vítu
opata ve Vaux-Cernai, jednoho z nejhorlivějších propagátorů
tažení, čeká na jihu v dobytém Carcassonnu slušná odměna
biskupský stolec. Výhody jeho knihy zůstávají nicméně nemalé
co líčí, na vlastní oči i viděl, účastnil se událostí od samého
počátku; a žil v jejich středu, po boku jejich strůjců, patřil na-
ně takřkajíc z hlavního stanu církve i ze stanu Montfortova,
a proto, z obou důvodů, mohl nazírat věci zároveň v obecných
liniích jejich smyslu i v živém, konkrétním, drobném a maleb-
ném detailu. Nebyl si sice ovšem vědom, že je svědkem, ba spo-*

luviníkem fenoménu nesmírného dějinného významu: rozdupání celé jedné národní civilizace, nejskvělejší, kterou středozezemská kulturní kolébka zrodila od starověku před italskou renesancí. Ale my si toho jsme vědomi, a to dodává jeho vyprávění chuti zvláště palčivé.

Kacířské sekty v Okcitanii

Během 12. století celá Okcitanie, tj. všechna knížectví dnešní Francie na jih od čáry spojující přibližně Poitiers na západě a Lyon na východě, nasákla kacífstvím původu zpravidla mnohem staršího, ale jehož největší rozmach časově, jak patrně, odpovídal nejbohatšímu rozkvětu okcitanské vzdělanosti. Byly zasaženy venkov i města, a samy vrchnosti (hrabě Toulouský, markýz Bézierský aj.) herezi přály. Obraz sektářství, jež mnich Petr podává v II. kapitole své knihy, není zrovna nejprehlednější, ale tři hlavní odstíny kacífství v něm lze přece dobře rozeznat. Pro nás je jeho líčení zajímavé zvláště paralelami k sektářství předhusitskému a husitskému; co říká o valdenských, odpovídá vskutku i valdenství jihočeskému, živné půdě husitství.

Poněvadž se na tomto místě naskytá příležitost, zdá se mi vhodné pojednat krátce a srozumitelně o kacífství a různých sektách, které se mezi kacíři vyskytovaly.

A především je dlužno vědět, že tito kacíři zaváděli dva stvořitele, jednoho věcí neviditelných, kterému říkali Bůh Dobrotivý, a druhého věcí viditelných, kterého nazývali Bohem Zlým; prvním přičítali Nový zákon a druhému zákon Starý, jež v úplnosti zamítali kromě jistých textů, přenesených z něho do zákona Nového; tyto texty tedy z úcty k tomuto Zákonu připouštěli. Autora Starého zákona prohlašovali za lháře, poněvadž v Genesis¹ je řečeno: „Kdykoliv byste pojedli ze stromu vědění dobra a zla, zemřete smrtí,“ a přece prý první lidé, pojedše z něho, nezemřeli. Což však nebyli, když okusili zapovězeného ovoce, postiženi bídným osudem smrtelnosti?² Téhož autora nazývali rovněž zabíječem, jak proto, že sežehl obyvatele Sodomy a Gomory a zničil svět vodami potopy, tak z toho důvodu, že utopil faraona a Egyptany ve vlnách mořských. Co

se týče Otců Starého zákona,³ ujišťovali, že všichni propadli zatracení, a tvrdili, že Jan Křtitel je jedním z hlavních démonů a nejhorších ďáblů. Dokonce si mezi sebou také říkali, že onen Kristus, který se narodil v pozemském a viditelném městě Betlémě a byl ukřižován v Jeruzalémě, byl člověkem špatným, že Marie Magdaléna bylo jeho souložnicí a že je onou ženou přistiženou v cizoložství, o níž je řeč v evangeliu. Pokud se Krista *dobrého* týče, ten podle jejich řečí nikdy nejedl ani nepil, ani se netěšil ze skutečné tělesnosti, ba nikdy ani nebyl na tomto světě, leda duchovně v těle Pavlově.⁴ Mluvili jsme o jistém Betlémě tělesném a viditelném; kacíři předstírali naopak, že existuje jiná země, nová a neviditelná, a v té, podle některých z nich, se dobrý Kristus narodil a byl ukřižován. Mimo to říkali, že Bůh Dobrotivý měl dvě ženy, totiž *Collant* a *Collibant*, a z těch že zplodil syny a dcery.⁵

Vyskytovali se jiní kacíři, kteří uznávali jediného stvořitele; ale odtud docházeli k tvrzení, že měl dvě děti, jednak Krista, jednak Dávla. Připojovali, že prapůvodně všichni tvorové byli dobří, ale že byli všichni zkaženi ženami, o nichž je zmínka v Genesis.⁶

A tito kacíři všichni dohromady, údové Antikristovi, prvorozenci Satanovi, semeno zloby, dítko zločinu, pokryteckou řečí a lži svedli srdce prostých lidí a nakazili narbonskou provincii⁷ jedem své zrady. Říkali o téměř celé římské církvi, že je doupětem lupičů a nevěstkou, o které je řeč v Apokalypse.⁸ Rušili církevní svátosti do té míry, že veřejně kázali, že voda posvátného křtu se nijak neliší od vody říční a že hostie přesvatého těla Kristova je totožná se světským a obecně požívaným chlebem; do ucha prostáků šuškali rouhání, že i kdyby tělo Kristovo mělo nesmírné rozměry Alp, dávno by již musilo být stráveno a zničeno těmi, kteří z něho požívají. Ujišťovali nadto, že biřmování a zpověď jsou věci zbytečné a naprosto k ničemu, a říkali ještě, že svátost manželství je prostitutí a že nikdo nemůže být v sobě spasen, plodí-li syny a dcery. Popírali také tělesné zmrtvýchvstání a vytvářeli v té věci neslýchané výmysly předstírajíce, že naše duše jsou duchy oněch andělů,

kteří byli svrženi z nebes pro odpadlictví své pýchy a zanechali svoje přeslavná těla v prostorách vzdušných; a že prý se tyto duše, až postupně pobudou v jakýchkoliv sedmi tělech a tvarech pozemských, mají opět vrátit do svých původců, jako by jejich pokání bylo již ukončeno.

Nutno také vědět, že někteří mezi kacíři byli zvaní *dokonalí* nebo *dobří* a jiní *věřící*. *Dokonalí* nosili černý šat, prohlašovali o sobě lživě, že zachovávají cudnou čistotu, ošklivili si požívání masa, vajec a sýra a přetvářeli se, aby se zdálo, že nelžou, ačkoliv lhali nepřetržitě a ze všech sil, jakmile jen rozprávěli o Bohu. Říkali také, že není na světě příčiny, pro niž by měli přísahat.⁹ *Věřícími* byli zvaní ti, kteří žili světsky, a třebaže se nesnažili napodobit *dokonalé*, doufali nicméně, že budou ve víře *dokonalých* spaseni. Lišíce se tedy mezi sebou hledisky, byli dokonale zajedno ve víře i nevěrnosti. *Věřící* byli oddáni lichvě, loupežím, vraždám, tělesným rozkoším, krivopřísežnictví a všelikým hanebnostem; a hřešili o to bezpečněji a bezuzdněji, že se vskutku domnívali, že budou spaseni bez náhrady uloupených majetků, bez zpovědi a pokání, jen když v hodince smrti budou s to odříkat Otčenáš a dosáhnout od svých učitelů vložení rukou. Mezi *dokonalými* si volili své správce, jimž říkali diákoní a biskupové; tito vkládali na věřící ruce k pozhnání, a to bylo podle jejich smýšlení nutné ke spáse kohokoliv, jenž byl na smrt. A jakmile jmenovaní provedli ono vložení na kteréhokoliv umírajícího, i když byl sebešpatnější, ujišťovali o něm, pakliže byl jen schopen odříkat Otčenáš, že je spasen; či podle jejich lidového výrazu *utěšen*: takže bez jakéhokoliv zadostučinění nebo jiné nápravy okamžitě se vznášel k nebesům. O čemž jsme slyšeli vyprávět tento směšný příběh, hodný zaznamenání:

Jistý věřící přijal na smrtelné posteli z rukou svého mistra útěchu vložním rukou, ale nestačil odříkat Otčenáš a vydechl mezitím, k čemuž se utěšitel nedovedl vyslovit. Nebožtík se zdál totiž spasen vložním rukou, ale naopak zatracen, protože nepronesl modlitbu Páně. Co vám mám povědět? Kacíři se do tazovali o tomto pochybném případě jistého rytíře, jménem

Betranda de Saissac, jenž byl sám kacířem; chtěli od něho vědět, co si mají myslet o osudu nebožtíkově. I vyslovil rytíř svůj názor a odpověděl takto: „Tohohle tady,“ řekl, „budeme ještě pokládat za spaseného; ale tím to končí a všechny ostatní, neodříkají-li v své poslední hodině Otčenáš, prohlašujeme za zatracené.“

Jiný příklad pro zasmání: Jiný věřící odkázal na smrtelném loži kacířům tři sta soldů a rozkázal svému synovi, aby jim řečený obnos vyplatil. Ale když je kacíři po otcově smrti na synovi požadovali, syn jim odpověděl: „Chci, abyste mi nejprve pověděli, jak je na tom otec.“ „Věz zajisté,“ nato oni, „že je spasen a dlí již na nebesích.“ „Vzdávám za to díky,“ s úsměvem zase on, „Bohu i vám. Poněvadž však můj otec požívá již věčné slávy, almužen není již k spáse jeho duše zapotřebí; a vás přece pokládám za dostatečně dobrotivé, že nebudete usilovat ho spásy zbavit. Neuvidíte tedy ode mne ani troníku.“¹⁰

Nesmím zamlčet, že někteří kacíři prohlašovali, jako by od pupku dolů nikdo nemohl hřešit.¹¹ Říkali, že spát s vlastní matkou nebo s vlastní sestrou není větší hřích než spát s kteroukoliv jinou ženou. Obrazy, které jsou v kostelích, vydávali za modloslužebnictví a o zvonech ujišťovali, že jsou ďáblovými polnicemi. V počtu jejich největších nesmyslů a hloupých pověr dlužno nakonec uvést názor, že dopustí-li se některý z *dokonalých* smrtelného hříchu tím, že pojí masa, vajec nebo sýra nebo jiné věci, jež je mu zakázána, a to i v míře sebenepatrnější, všichni ti, kterým poskytl útěchu, pozbudou Ducha svatého, a je nutné je „utěšit“ znovu; ti pak, kteří byli již spaseni, že se účinkem mistrova hříchu zřítí z nebes.

Vyskytovali se ještě jiní kacíři, jménem *valdenští*, podle jistého Valda, rodáka z Lyonu.¹² Byli špatní, ale v porovnání s ostatními kacíři byli mnohem méně zkažení, neboť se v mnohých věcech shodovali s námi a lišili se jen v některých. Abych se o valné většině jejich omylů vůbec nešířil, záležely hlavně ve čtyřech bodech, totiž: že nosili opánky po způsobu apoštolů; říkali, že za žádných okolností není dovoleno přísahat ani zabíjet; a hlavně ujišťovali, že kdokoliv mezi nimi má právo v pří-

padě potřeby a nouze posvětit tělo Kristovo, aniž přijal rády z rukou biskupových, jen když právě nosí opánky.¹³

Toto málo, co jsem stran kacírských sekt řekl, nechť postačí. Když se pak někdo k nim přihlašuje, tu ten, kdo ho přijímá, mu praví: „Příteli, chceš-li být z počtu našich, musíš se vzdát celé a úplné víry, jak ji drží církev římská.“ Odpoví: „Ano, zříkám se jí.“ „Přijmi tedy Ducha svatého dobrých.“¹⁴ A tehdy mu sedmkrát foukne do úst. „Zříkáš se,“ praví mu ještě, „onoho kříže, jež ti při křtu kněz udělal na prsou, ramenou i hlavě olejem a křížmem?“ A on odpoví: „Ano, zříkám se.“ „Věříš, že voda křtu způsobí za tebe tvoji spásu?“ „Nikoliv,“ odvěti, „nevěřím.“ „Zříkáš se oné roušky, kterou ti vložil kněz na hlavu, dávaje ti křest?“ Odpoví: „Ano, zříkám se jí.“ A tímto způsobem přijímá křest kacírů a zapírá křest církevní. Všichni mu potom vloží ruce na hlavu, políbí jej a odějí černým šatem; a od toho okamžiku je jakoby jedním z nich.

Hrůzy v Béziers a Carcassonnu

Když selhaly kazatelské misie, vyslané církví do okcitanských krajin, a ukázalo se, že okcitanská knížata, a především nejmocnější z nich, Raymon VI., hrabě Toulouský, drží s kacíři, když byl dokonce roku 1208 v katarské zemi zavražděn papežský legát Pierre de Castelnau, vyhlásil papež Inocenc III. roku 1209 křížovou výpravu. Žádná korunovaná hlava se jí neúčastnila, francouzský král Filip August byl příliš zaměstnán vlastními vnitřními zmatky a zahraničními válkami, jejichž rozuzlení jsme byli svědky právě v předchozím úryvku z kroniky Remešského žakéře. Ale severofrancouzská a částečně i německá šlechta, navnaděná nedávným kořistným úspěchem čtvrté křížové výpravy, jejíž průběh jsme sledovali s Villehardouinem a Clarym, povstala houfně a v počtu půl milionu lidí, vedených feudálem z pařížské krajiny, hrabětem Simonem de Montfort, se přivalila na jih. Válka počala útokem proti městům a držávám čelného katarského příznivce, Raymona Rogera Trencavala, vikomta z Béziers a Albi, synovce hraběte Toulouského, jenž pěstuje prozatím politiku kličkování a hledá smír s Římem. Do prvního roku války, jež byla od počátku válkou vyhlazovací, nás uvádí náš úryvek. Válka, do níž se postupně zapletou i sousední státy, království aragonské na straně Okcitanů, francouzský král Ludvík VIII.,

syn Filipa Augusta, na straně křižáků, potrvá bezmála dvacet let: jejím výsledkem bude strašlivé zpustošení jihu, zkáza okcitanské civilizace, vyhlazení kacířů a ustavení dominikánské inkvizice roku 1229; konečně i další zvětšení a scelení Francie směrem na jih, až k Středomořímu moři a Pyrenejím, neboť pařížští králové koupěmi z rukou vítězných křižáků i vhodnými sňatky dovedli těžit i z válek, kterým pouze přihlíželi.

Roku vtělení Pána Našeho tisícího dvoustého devátého a v jedenáctý rok duchovní vlády papeže Inocence, za panování Filipa, krále francouzského, okolo svátku svatého Jana Křtitele všichni křižáci, připutovalí z různých částí Francie, oživení týmž duchem a s rozmyslem všechno zařídívše, se shromáždili v blízkosti Lyonu, města francouzského. Mezi těmi, kdo se tam sešli, tito platili za hlavní: arcibiskup ze Sensu, biskupové z Autunu, Clermontu a Neversu, Eudes, vévoda Burgundský, hrabě Neverský, hrabě ze Saint-Pol, hrabě z Montfortu a hrabě z Baru na Seině, Guichard z Beaujeu, Guillaume z Roches, se nešál kraje Anjou, Gaucher z Joigny a mnoho jiných šlechticů a mocných lidí, jež vyjmenovávat by trvalo příliš dlouho.¹

Hrabě Raymon Toulouský² viděl blížít se zástupy křižáků a obával se, aby nevtrhli do jeho zemí, tím spíše, že mu výčitky vlastního svědomí dávaly cítit všechny zločiny a nepravosti, které spáchal: i vyjel křižákům vstříc a dorazil až do krajiny města Valence,³ ale oni již protáhli. Hrabě se s nimi tedy setkal dříve, než do města dospěl, a jal se předstírat ducha mírumilovného a svorného, slíbil jim falešně služby, zavázal se pevným slibem řídit se rozkazy svaté církve římské, ba dokonce jejich rozhodčím výrokem: na záruku, že jim zachová víru, vydal jim některé své hrady, ba chtěl našim odevzdat v rukojmí svého syna nebo svou vlastní osobu. A ještě nadto: tento Kristův nepřítel se přidružil ke křižákům, táhli společně a špli přímo k městu Béziers.

Město Béziers⁴ čítalo mezi nejvznešenějšími, ale bylo zcela otráveno jedem kacířské zkaženosti a jeho obyvatelé byli nejenom kacíři, ale ještě hůře, byli únosci, rušiteli spravedlnosti, smilníky, lupiči z nejhorších a plni všelikých hříchů. Budiž nám

dovoleno porozprávět zvláštněji o jejich zlobě. Jistý kněz tohoto města jedné noci na úsvitě mířil do svého kostela, aby v něm slavil tajemství božské proměny, a v rukou nesl kalich. Několik obyvatelů z Béziers, kteří se skryli zálohou, se ho zmocnilo, násilně jej zbili, vážně poranili, zlomili mu paži, a vzavše kalich, který nesl, odklopili jej a vymočili se do něho k pohaně těla a krve Ježíše Krista. Jindy řečení obyvatelé Béziers, jak už byli hanební zrádci, zabili vikomta, svého pána, jménem Trencavel, v kostele blahoslavené Marie Magdalény, jenž se nalézal v ohrazení jejich města, a vyrazili zuby svému biskupovi, který se snažil bránit řečeného vikomta proti jejich zuřivosti.

Jednoho dne, když kterýsi kanovník z Béziers dosloužil mši, vycházel z hlavního kostela. Slyšel veliký hluk, působený dělníky zaměstnanými opravou městských hradebních příkopů, ptal se, oč běží, a dostalo se mu od okolostojících takové odpovědi: „Hluk pochází od lidí, kteří pracují v příkopech, neboť opevňujeme své město proti Francouzům, kteří již přicházejí.“ Příchod poutníků byl vskutku již každou chvíli očekáván. Zatímco takto mluvili, objevil se jakýsi stařec důstojného věku a pravil: „Opevňujete město proti poutníkům, ale kdo vás dokáže ochránit proti útoku shora?“ Naznačoval tím, že Hospodin je zdrtí z výše nebes. Při těch slovech byli prudce pohnuti a zmateni, když se však chtěli na starce obořit, zmizel a nikdy již nebyl k nalezení. Nyní se držíme svého předmětu.

Dříve než ještě křížáci dospěli k Béziers, vikomt tohoto města, jménem Raymon Roger, muž vznešeného rodu, synovec hraběte Toulouského a veliký následovník jeho zkaženosti, svatosvatě slíbil kacířům města, kterým nikdy v ničem nebránil, že je rozhodně neopustí, že vytrvá až do smrti a příchodu Kristových vojáků vyčká v jejich zdech. Ale když se dověděl, že se naši blíží, pohrdl svými přísahami, zrušil dané slovo a utekl se do Carcassonnu, jiného svého znamenitého města, kam s sebou odvedl i některé kacíře z Béziers.

Docházejíce k Béziers, naši vyslali napřed biskupa tohoto města, jenž jim vyšel vstříc, totiž mistra Renauda z Montpelli-eru, muže úctyhodného věkem, životem i věděním. Naši totiž

prohlašovali, že přicházejí vyhubit kacíře, a z tohoto důvodu vzkázali obyvatelům katolickým, naleznou-li se takoví, aby jim do rukou vydali kacíře, které by jim tento důstojný biskup, jenž je dobře znal a dokonce sestavil jejich písemný seznam, vyjme-
noval: a nebudou-li moci tak učinit, aby opustili město a zane-
chali kacíře za sebou, nemají-li zahynout s nimi. Tato rada jim
byla řečeným biskupem sdělena, ale nechtěli s ní souhlasit; pro-
tívice se Bohu i církvi, volili naopak raději zemřít jako kacíři
než žít jako křesťané.⁵ Dřív totiž ještě, než na ně naši seabeméně
dotřeli, někteří obyvatelé Béziers vyšli ze svých hradeb a jali
se šípy i jinými vrhacími zbraněmi živě znepokojovat oblé-
hatele. Což vidouce naši zbrojenci, ti, kterým se v obecné řeči
říká *ztracenci*,⁶ vrhají se, plni rozhořčení, proti hradbám Béz-
siers, a podnikajíce útok bez vědomí urozeného rytířstva, které
vůbec nebylo upozorněno předem, v tu chvíli se, věc to podi-
vuhodná, města zmocňují.⁷ Co dále povím! Jakmile tam vnik-
nou, porubají téměř všechno, od nejmenšího po největšího,
a město vydají plamenům. I bylo jmenovaného města dobyto
v den svátku svaté Maří Magdalény – ó, spravedlivý úradku
vůle boží! –, o které, jak jsme pověděli na počátku, kacíři pro-
hlašovali, že bývala Kristovou souložnicí, nehledě k tomu, že
v jejím chrámu, ležícím v ohrazení města, obyvatelé Béziers
ubili svého pána a vyrazili zuby svému biskupovi, jakož jsme
již zaznamenali. Je tudíž spravedlivé, že byli jati a vyhlazeni
v den svátku té, o níž pronesli tolik urážlivých výroků a jejíž
chrám tito přenestoudní psi poskvrnili krví vikomta, svého
pána, a krví svého biskupa. Ba v tomto chrámě, kde, jak bylo
již řečeno, utratili svého pána, bylo jich dokonce pobito plných
sedm tisíc v den sám dobytí města.⁸ Dlužno ještě rozhodně po-
znamenat, že jako bylo město Jeruzalém zničeno Titem Vespasianem roku 42 po umučení Pána Našeho, tak i město Béziers
bylo Francouzi zpustošeno roku 42 po zavraždění vikomtově.
Nesmíme ani toho pominout, že řečené město bylo vypleněno
často z téže příčiny a v týž den. Pokaždé na den svátku svaté
Magdalény, v jejímž chrámu byl spáchán tak nesmírný zločin,
přijalo město Béziers zasloužený trest svého provinění.

Když bylo město Béziers takto vzato a zničeno, naši se rozhodli vytáhnout přímo na Carcassonne,⁹ neboť jeho obyvatelé byli velmi špatní kacíři a před Bohem hříšníci nade vši míru. Tu ti, kteří měli obsazeny hrady mezi Béziers a Carcassonnem, ze strachu před naším vojskem uprchli a zanechali své pevnosti opuštěny; a jiní, kteří k té hanebné sektě nenáleželi, se nám vzdali. Vikomt¹⁰ se dověděl, že křižáci postupují, aby oblehli Carcassonne, shromáždil tolik vojáků, co jen stačil, a zavřev se s nimi v městě, připravil se, aby je proti našim hájil. Nezapomeňme poznamenat, že obyvatelé Carcassonne, jak již byli nevěrní a špatní, rozbořili refektář a sklep kanovníků svého města, kteří byli kanovníky řádovými, a což je ještě hanebnější, i jejich kanovníká křesla v chrámu, aby tím vším posílili hradební opevnění. Ó, světácký záměr, ó, pevnosti nepevné, arcihodné, aby byly rozmetány, neboť byly zbudovány z pohanění a zkázy svaté nedotknutelnosti božího příbytku! Domy sedláků zůstávají nedotčeny a domy služebníků Páně jsou obráceny v trosky! Zatím naši přitrhli k městu, rozbili kol dokola tábor a sevřeli je obležením. Sbory bojovníků zaujaly svá místa na celém obvodu, ale o boji toho ani následujícího dne nebylo řeči.

Město Carcassonne, ležící na krajním výběžku hory, bylo obklíčeno dvojím předměstím a každé z nich bylo zvlášť a podobně hájeno hradbami a příkopy. Doufajíce, že se prvního předměstí, které bylo o něco méně opevněno než druhé, zmocní pouhým útokem bez dobývacích strojů, naši je třetího dne napadli všichni společně s velkou prudkostí, zatímco biskupové a opati, spojení s veškerým kněžstvem v chór, zpívali zbožně „Veni, sancte Spiritus“¹¹ a prosili Boha o rychlou pomoc. Vskutku se naši prvního předměstí, jež nepřítelé vyklidili, ihned silou zmocnili; a nesmíme pominout, že vznešený hrabě z Montfortu, účastníci se útoku na řečené předměstí s ostatním vojskem, vrhl se první ze všech, ba vlastně samojediný odvážně do příkopu. Po tomto úspěchu naši zasypali příkopy a srovnali předměstí se zemí.

Když viděli, že opanovali první předměstí tak snadno, křižáci usoudili, že dokáží stejně vzít útokem i druhé, které bylo

daleko pevnější a lépe hájené. Druhého dne k němu tedy přilnuli, ale jejich naléhavý a spěšný útok odráželi vikomt a jeho lidé tak statečně, že ustavičné krupobití balvanů, jemuž byli naši vydáni, přinutilo je vylézt zpět z příkopu, do něhož již pronikli. A stalo se v této srážce, že se z něho jistý rytíř nemohl dostat ven, neboť si zlomil nohu, a nikdo se ho neodvažoval vytáhnout pro kameny, jež byly stále vrhány; tu vysoce statečný muž, byl to hrabě z Montfortu, vrhl se do příkopu a s pomocí jediného podkoní nešťastníka zachránil, ač byl jeho vlastní život ve velkém nebezpečí.

Po těchto událostech naši okamžitě postavili oblévací stroje, totiž metací, aby postřelovali předměstí, a když byla hradba vrhanými balvany poněkud na svém vrcholu pobořena, přitáhli až k její patě s velkou námahou čtyřkolé vozové lešení, pokryté volskými kožemi, a pod ně umístili zákopníky, aby hradbu podkopali.¹² Balvany, trámy a plameny, neustále vrhanými na vozové lešení, je nepřátelé záhy zničili; ale dělníci se uchýlili do průlomu, který byl již jako jeskyně do hradby vyhlouben, a nepřátelé je nikterak nemohli zdržet v práci. A co dále? Následujícího dne se na samém úsvitu takto podkopaná hradba zřítíla, naši lidé s velkým třeskem vnikli dovnitř a nepřátelé ustoupili do horního města; ale pozorujíce, že naši vojáci předměstí opět opustili a vrátili se do tábora, z města zase vyšli, všechny pozůstalé zahnali na útěk, předměstí vypálili a ještě i pobili řadu útočníků, kterým tlačence u východů zabránila uniknout. Potom se znovu zatarasili v horním městě.¹³

Došlo pak během obléhání k události, kterou nesmíme zamlčet, neboť právem může platit za pozoruhodný zázrak. Naše vojsko prý čítalo plných padesát tisíc lidí. Nuže, naši nepřátelé zničili všechny mlýny v okolí, takže naši si nemohli opatřovat chléb leč z nepočetných okolních hradů, a přece byl chleba v táboře takový dostatek, že se prodával za nicotnou cenu. Z toho posel mezi kacíři klep, že opat ze Cîteaux¹⁴ je čaroděj a že s sebou přivezl vojsko d'áblů v lidské podobě, neboť se kacířům zdálo, že naši vůbec nejedí. Když věci došly až sem, křižáci uspořádali poradu o tom, jak města dobýt. Uvážili, že

budou-li si i zde vést, jako si vedli v Béziers, město bude zničeno a veškeré majetky v něm vezmou za své, takže ten, koho učiní pánem těchto území, nebude mít ani z čeho být živ, ani z čeho živit a vydržovat rytíře a ozbrojence, aby je střehli; proto bylo v radě baronů jednáno o smírném řešení tímto způsobem: bylo rozhodnuto, že všichni obyvatelé opustí město nazí, a tím zachrání své životy; co se vikomta týče, že bude přísně střežen, a pokud se týká majetků, že případnou vcelku tomu, kdo se stane pánem jmenovaného území z důvodů a potřeb výše uvedených.¹⁵ A tak se také stalo. Všichni tedy vyšli z města nazí, neodnášejíce si nic leč své hříchy. Čímž se splnila slova cti-hodného muže Bérengera, jenž býval v Carcassonnu biskupem. Jednoho dne totiž, když v městě kázal a podle svého zvyku vytýkal obyvatelům jejich kacírství a oni jej odmítali vyslechnout, řekl jim: „Nechcete mi naslouchat, ale věřte mi, vydám proti vám jek tak nesmírný, že ze vzdálených částí světa přijdou lidé a toto město zničí. A buďte ujištěni, že nebudete schopni se ubránit, i kdyby vaše hradby byly ze železa a vysoké nesmírně; však za vaši nevěru a vaši zlobu dostane se vám od velespravedlivého soudce zaslouženého trestu.“ Za takové hrozby a jiné podobné řeči, jež tento svatý muž volal do jejich uší, ho jednoho krásného dne carcassonnští lidé vyhnali ze svého města a zakázali velmi výslovně skrze hlasatele pod nadmíru krutým trestem, aby se nikdo, buď kupující, buď prodávající, neosmělil s ním nebo s někým z jeho lidí vejít ve styk.

Pokračujeme nyní v tom, co jsme započali: když se město vzdalo a jeho obyvatelé se vzdálili, byli zvoleni rytíři, aby pilně střehli majetků, které se v něm nalézaly.¹⁶ Když pak i tyto věci byly ukončeny, baroni se sešli mezi sebou k poradě, aby se usnesli, koho by měli učinit pánem řečeného území.¹⁷ Nejprve bylo nabídnuto hraběti z Neversu, potom vévodovi Burgundskému, ale tito odmítli. Tehdy byli v celém vojsku vybráni dva biskupové a čtyři rytíři, kteří by spolu s opatem ze Cîteaux, legátem apoštolské stolice, dali zemi pána, a tito pevně slíbili, že zvolí muže, jež by měli za nejlepšího podle zákonů božího i světského. Těchto sedm mužů tedy, s pomocí sedmi darů

Ducha svatého a skrze milosrdenství, jímž shlíží na zemi, vyvolí muže věrného, křesťana katolického, ctného mravem a mocného zbraní, totiž hraběte Šimona z Montfortu. Okamžitě se opat ze Cîteaux, legát apoštolské stolice, otec a mistr této svaté úrady, dále vévoda Burgundský i hrabě Neverský odeberou k jmenovanému hraběti a upozorní, prosí a vyzvou jej, aby toto břímě a zároveň čest přijal. A poněvadž se jmenovaný, osoba plná skromnosti, velmi tvrdě bránil, nazýváje se neschopným, ba dokonce nehodným, vrhnou se ihned opat ze Cîteaux i vévoda k jeho nohám a zapřisahají ho, aby jejich prosbě vyhověl. Ale ježto hrabě trvá na svém odmítání, opat použije své autority legáta a přikáže mu velmi stroze a jménem povinné poslušnosti, aby učinil, oč jej žádají. I přijal tedy hrabě vládu nad jmenovanými zeměmi pro slávu boží, čest církve i zkázu kacířské zloby...¹⁸

„Problém“ u pat kacířské hranice

Jsme již zvyklí na teologický způsob Petrova myšlení a v jeho úsudcích, v příbězích, jež líčí, a hlavně na způsobu, jímž to činí, dovedeme již rozlišit oba rovné si podíly naivní fanatické důvěřivosti a šalebnosti vypočítavého svatouška. Ještě jedna z jeho historek, vyňatá z kapitoly XXII, stojí nicméně za uvedení, nikoliv snad pro „zázrak“, jímž končí, ale pro typickou ukázkou scholastického problému a jeho scholastického řešení, které zázrak předchází. Děj se odehrává v dobytém městě a hradu Castres ve vlastním kraji albigenském.

...Hraběti¹ přivedli dva kacíře, z nichž první byl ve své sektě zván *dokonalým* a druhý byl jakoby novým stoupencem a žákem prvního, a hrabě poradiv se rozkázal, že oba budou upáleni. Ale tu druhý z obou, totiž žák onoho, pocítil v nitru svého srdce dotek živé bolesti i jal se vracet k víře pravé a slíbil, že se kacířství rád odpřisáhne a bude ve všem svaté římské církve poslušen. To vyslechnuvše, upadli naši lidé v náramný spor: jedni říkali, že poněvadž je ochoten činit podle naší vůle, na smrt být odsouzen nesmí; druzí naopak tvrdili, že si smrt za slouží, a to jak proto, že zřejmě býval kacířem, tak proto, že

lze mít za to, že činí své sliby spíše z naléhavého strachu před upálením než z touhy být poslušen křesťanského náboženství. Co tedy? Hrabě svolil, aby byl upálen. Názor hraběte byl ten, že jestliže se kacír skutečně obrátil, oheň mu poslouží k odpykání jeho hříchů; a jestliže naopak lže, ohněm si vytrpí trest za svou zrádnou lest.² Byli tedy oba pevně svázáni pouty velmi silnými a velmi tuhými za nohy, okolo břicha i okolo krku a ruce jim byly spoutány na zádech. Když to bylo hotovo, byla žákovi položena otázka, ve které víře hodlá zemřít, a on odpověděl: „Odpřisahám se kacířské hanebnosti a chci zemřít ve víře svaté církve římské; prosím, aby mi tento plamen sloužil za očištec.“ Tu byl okolo kůlu zažehnut mocný oheň, ale kdežto onen *dokonalý* kacír byl stráven v okamžiku, pouta, která svažovala druhého, ač velmi silná, se okamžitě rozpadla a on vyšel z ohně tak nedotčený, že na něm po ohni nejmenší stopy nezůstalo, ledaže měl maličko opálené konečky prstů...